

Ovaj projekat je finansiran
sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Model Ekonomska reintegracija Romkinja žrtava nasilja je nastao u okviru projekta „Pružanje mogućnosti za ekonomsku reintegraciju Romkinja koje su preživjele nasilje” koji realizuje Bibija – Romski ženski centar, a koji podržavaju UN Women u Srbiji i Evropska unija u okviru regionalnog programa „Zaustavljanje nasilja nad ženama u zemljama Zapadnog Balkana i u Turskoj: primena normi, promena svesti”. Sadržaj publikacije predstavlja odgovornost partnerske organizacije i ne odražava stavove i mišljenja Evropske unije, UN Women niti zemalja članica UN-a.

EKONOMSKA REINTEGRACIJA ROMKINJA ŽRTAVA NASILJA

Ovaj projekat je finansiran
sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Autor:

Gordana Stevanović Govedarica

Izdavač:

Bibija romski ženski centar

Štampa:

Copy studio „Student“

Tiraž:

200 primeraka

Beograd, 2022.

ISBN-978-86-904638-0-0

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Sadržaj

Uvod.....	
Situaciona analiza.....	5
Položaj Roma i Romkinja u Evropskoj uniji	5
Položaj Romkinja u Srbiji.....	7
Normativni i strateški okvir i međunarodni standardi.....	12
Strateški pristupi ekonomskoj integraciji Romkinja u Evropskoj uniji	21
Modeli ekonomske integracije Romkinja u evropskim zemljama	26
Španija.....	26
Mađarska	27
Slovačka	30
Hrvatska	30
Velika Britanija	31
Italija	32
Rumunija	33
Bugarska.....	33
Finska	33
Integrisane usluge službi za zapošljavanje i socijalnih službi	34
Uslovljene novčane naknade (<i>eng. conditional cash transfers</i>)	34
Modeli ekonomske integracije žena u osetljivom položaju u Srbiji.....	34
Socijalno preduzetništvo – BejgelBagelpreduzeće	35
Program podrške ženama žrtvama nasilja.....	36
Program „Ekonomsko osnaživanje Romkinja: unapređivanje kapaciteta za zapošljavanje i samozapošljavanje”	36
Program Fonda B92 “ONAsnaživanje je rešenje!”	37

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Program „Lokalne inicijative za bolju socijalnu uključenost mladih Roma i Romkinja“ u 24 jedinice lokalne samouprave.....	38
Zdravstvene medijatorke	38
Preporuke prilikom kreiranja modela ekonomske integracije Romkinja žrtava nasilja.....	39
Predlog modela ekonomske (re)integracije Romkinja žrtava nasilja	45
Multidisciplinarni pristup:.....	45
Integrirani pristup:.....	46
Fleksibilni pristup:	48
Participatorni pristup:	48
Sled koraka.....	49
Zaključak	50
- Gradska opština Palilula	51
- Gradska opština Voždovac:	51
- Grad Valjevo:.....	51
- Grad Pirot:.....	52

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Uvod

Marginalizovane zajednice su u povećanom riziku od nasilja i često se suočavaju sa ekstremnim nedostatkom sredstava, velikim preprekama za nalazak sigurnosti i nalaženju podrške, kada je do takvog nasilja došlo.

Romkinje su u većini slučajeva preživele ili preživljavaju nasilje, najpre u primarnoj porodici, a potom u porodici partnera, odnosno supruga, a često i bivših partnera. Ispod 10 procenata Romkinja nije imalo iskustvo porodičnog, partnerskog ili drugog nasilja (Victimology Society of Serbia & Roma Women's Center BIBIJA, 2017). Stoga kada se govori o ekonomskom osnaživanju Romkinja žrtava nasilja, govori se zapravo o većini Romkinja.

Romska populacija vekovima je jedna od najugroženijih grupa. Uprkos tome, tek u poslednjih nekoliko decenija u značajnijoj meri države i međunarodne organizacije, što je slučaj i sa Republikom Srbijom, preduzimaju se ozbiljnije društvene akcije kako bi se položaj ove etničke grupe poboljšao. Poslednju deceniju karakteriše intenzivnije bavljenje položajem Romkinja i prepoznavanjem njihovog višestruko marginalizovanog položaja, ne samo u odnosu na većinsku populaciju, već i u odnosu na romsku zajednicu.

Kada znamo da je veliki broj Romkinja izložen nasilju, da su ekonomski zavisne u okviru svoje primarne porodice, kasnije od partnera ili drugih članova njegove porodice, ekonomsko osnaživanje Romkinja je izuzetno značajno u okviru borbe protiv nasilja nad njima. Rad na podizanju svesti Romkinja o prepoznavanju i reagovanju na nasilje, jačanje njihovih profesionalnih veština u cilju konkurentnosti na tržištu rada i saradnja sa lokalnim partnerima koji im mogu pružiti podršku za radno angažovanje je zajednički proces koji će Romkinji omogućiti da se ekonomski osamostali, a time je i osnažiti da izađe iz ciklusa porodičnog i partnerskog nasilja. Stoga je izuzetno značajno da se, u okviru borbe protiv nasilja nad ženama, poveća napor u osmišljavanju, kreiranju, finansiranju, i implementaciji smislenih, održivih i delotvornih mera i programa koji će Romkinje učiniti zapošljivim, obrazovanim i konkurentnijim na tržištu rada.

Ovaj projekat je finansiran
sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Projekat ***Pružanje mogućnosti za ekonomsku reintegraciju Romkinja koje su preživele nasilje*** ima za cilj da istraži različite modele ekonomske reintegracije žena iz različitih marginalizovanih grupa, posebno Romkinja imajući u vidu njihovu specifičnu ličnu, porodičnu, ekonomsku, obrazovnu i socijalnu situaciju, i da razvije održivi model koji će u najvećoj mogućoj meri optimalno odgovoriti na potrebe i okolnosti života Romkinja žrtava porodičnog i partnerskog nasilja. Modeli koji su niže predstavljeni su relevantni za ekonomsku integraciju i reintegraciju i marginalizovanih grupa sa posebnim fokusom na Romkinje žrtve nasilja i poslužiće kao osnova za razvoj primenljivog i održivog modela ekonomske reintegracije Romkinja žrtava nasilja u njihovim lokalnim zajednicama.

Situaciona analiza

Položaj Roma i Romkinja u Evropskoj uniji

Više od 90% Roma i Romkinja u Evropi živi u siromaštvu i socijalno je isključeno. Pri tome, Romkinje su ne samo u nepovoljnijem položaju u odnosu na žene iz neromske populacije, već i u odnosu na muškarce Rome, jer su izložene ozbiljnim oblicima diskriminacije čak i unutar svoje zajednice i grupe. Devojčice su u značajno lošijem položaju od dečaka kada je reč o obrazovanju, rano napuštaju obrazovanje zbog siromaštva, čestog stupanja u dečje, rane i prinudne brakove, i nasilja. Predrasude i stereotipi o romskoj populaciji i dalje su duboko ukorenjeni u Evropi, često osnaženi rasističkim ili stigmatizirajućim izjavama javnih ličnosti i sadržajima medija (EuropeanParliament, 2013).

Romkinje su u lošijem položaju od Roma u obrazovanju, zapošljavanju i zdravlju. U Evropskoj uniji 37% Romkinja starosti 16-24 godine ostane u obrazovanju nakon 16. godine, za razliku od 50% Roma (ILO, 2016). Prema istraživanju Međunarodne organizacije rada, svega 1/3 ispitanika romske nacionalnosti imala je plaćen posao, od čega 23% njih je imalo privremeno zaposlenje, 21% je bilo samo-zaposleno, a 9% je imalo posao sa delimičnim radnim vremenom. U proseku, oko 19% Roma i Romkinja koji su imali plaćen posao nije imalo zdravstveno osiguranje. Romkinje su češće nego Romi uključene u neformalnu ekonomiju (ILO, 2016).

Podaci pokazuju da u Evropskoj uniji svega 43% Roma i Romkinja starosti od 20 do 64 godine učestvuje u plaćenom radu. Ovaj procenat znatno je niži kada su u pitanju Romkinje – svega 29% (kod Roma taj procenat je 56%). Takođe, 63% mladih Roma i Romkinja pripada NEET kategoriji – nije uključeno ni u obrazovanje, ni u rad, niti u stručno osposobljavanje, pri čemu je opet položaj Romkinja znatno gori: čak 72% njih pripada NEET kategoriji (muškaraca 55%). Četrdeset posto Romkinja nije zaposleno niti traži posao jer vodi računa o deci, ili starijim članovima domaćinstva ili bolesnim srodnicima (EuropeanCommission, 2019). Romi su češće samo-zaposleni (25%) od Romkinja (13%) (ILO, 2016).

Veći udeo Romkinja radi neformalno, najčešće u poljoprivredi i kućnim poslovima. Mlade Romkinje suočavaju se sa preprekama u zapošljavanju, pre svega sa industrijskom i radnom segregacijom, nižim kvalifikacijama i tradicionalnim rodnim ulogama u podeli odgovornosti u odnosu na domaćinstvo i negu dece. Romkinje u proseku imaju više dece nego žene iz drugih etničkih grupa. Nedostatak pristupa

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

servisima za decu, za Romkinje takođe predstavlja snažnu prepreku za zapošljavanje. Romkinje se često udaju rano i to utiče na njihovo obrazovanje. Svega 6% Romkinja u uzrastu 16-17 godina, koje su u braku ili vanbračnoj zajednici, nastave obrazovanje, u poređenju sa 36% žena koje nisu Romkinje, istog uzrasta i u istoj situaciji. Ono u čemu su iskustva i Romkinja i žena koje nisu Romkinje identična, je diskriminacija u procesu traženja posla i zapošljavanja: i jedne i druge bivaju odbijane na konkursima za posao jer se očekuje da mogu ostati u drugom stanju u bliskoj budućnosti. Pored očiglednih posledica na socio-ekonomski status Romkinja, njihova nezaposlenost ima snažan negativan uticaj na njihov položaj u porodici: one imaju nisku pregovaračku moć u domaćinstvu i nemaju moć donošenja odluka, stoga im je uskraćena mogućnost ličnih izbora i izbora koje prave kao majke, uključujući i izbore i odluke koje se odnose na rađanje, kretanje i pristup političkim, ekonomskim, socijalnim i građanskim pravima (ILO, 2016).

Romske zajednice karakteriše patrijarhalna struktura, u kojoj je Romkinja podređena muškarcu, te su izbori Romkinje prekomerno zavisni od pravila i interesa porodice i zajednice. Dečji i rani brakovi, zajedno sa prodajom „mlade“ u zastupljeni u značajnoj meri, uz snažan kult nevinosti i časti. Partnersko nasilje nad Romkinjom je društveno prihvaćeno, a pristup mehanizmima zaštite za Romkinje je često nedostupan, kako zbog opšteg nepoverenja romskih zajednica prema javnim službama, tako i zbog straha Romkinja žrtava nasilja da će izgubiti podršku porodice i zajednice. Loši ekonomski uslovi i nizak stepen obrazovanja, Romkinje čine licima u visokom riziku od trgovine ljudima i prostitucije. Procenjuje se da Romi i Romkinje čine između 50% i 80% žrtava trgovine ljudima u Istočnoj Evropi (EuropeanParliament, 2013).

Romi i Romkinje koji rade, prezastupljeni su u neformalnoj ekonomiji i nekvalifikovanom radu. Romkinje se suočavaju sa nizom prepreka koje ograničavaju pristup formalnoj ekonomiji, pre svega sa diskriminacijom i strukturnim ograničenjima kada je reč obrazovanim Romkinjama ispod proseka. Istraživanje u Bugarskoj, Češkoj, Mađarskoj, Rumuniji i Slovačkoj pokazalo je da svaka četvrta zaposlena Romkinja navodi da su njeni uslovi rada lošiji nego uslovi rada neromske žene koja obavlja isti posao. Sa preprekama se suočavaju i visoko obrazovani Romi: efekat staklenog plafona usmerava ih na poslove koji su snažno povezani sa njihovim enticitetom (European Commission, 2019).

Položaj Romkinja u Srbiji

Učešće Roma i Romkinja na tržištu rada u Srbiji je nisko, kao i zaposlenost, dok je stopa nezaposlenosti visoka. Podaci su posebno ozbiljni kada je reč o Romkinjama (Tabela 1).

Tabela 1: Položaj Roma i Romkinja na tržištu rada u Srbiji (podaci iz 2017. godine)

	romska populacija	neromska populacija	nacionalni prosek	Romkinje
učešće u tržištu rada	33%	49%	66%	18%
Zaposlenost	21%	40%	55%	9%
Nezaposlenost	37%	19%	16%	50%
mladi 18-23 godine koji nisu obuhvaćeni obrazovanjem, radom ili obučavanjem (NEET)	73%	42%		88%

Prema: Tulumović, 2020

Ključni razlozi niske zaposlenosti romske populacije su nedostatak obrazovanja i obrazovnih mogućnosti; diskriminacija Roma i Romkinja na tržištu rada i neprihvatanje od strane neromskih članova zajednice (negativni stavovi i predrasude); i nedostatak potrebnih veština. Međutim, i brojni drugi faktori dodatno usložnjavaju položaj Roma i Romkinja na tržištu rada, kao što su nedostatak ličnih dokumenata, život u podstandardnim naseljima i nebezbednom okruženju, socijalna izolacija i okupiranost strategijama rešavanja egzistencijalne ugroženosti (usmerenim na sticanje malih prihoda, kao što je zarada kroz skupljanje otpada) zbog čega ne mogu da se uključe u duže programe usmerene na dugoročne izlazne strategije (Tulumović, 2020). Sa druge strane, u značajnoj meri, nepovoljni faktori na strani društvene zajednice (lokalne samouprave ili države) doprinose da se značajno ne menja snaga ključnih faktora koji održavaju romsku populaciju u socijalnoj isključenosti i deprivaciji: slabi institucionalni kapaciteti i nedostatak koordinacije i

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

intersektorske saradnje na nacionalnom i lokalnom nivou; nedovoljno uključivanje vlasti na identifikaciji problema i iznalaženju rešenja; nedostatak informacija i nepristupačnost institucijama koje su nadležne za zapošljavanje (Tulumović, 2020). Konačno, samo ekonomsko okruženje ne ide u prilog romskoj zajednici: nepovoljno okruženje za započinjanje sopstvenog posla kada je reč o Romima i Romkinjama, i nedovoljno razvijen pravni i strateški okvir (Tulumović, 2020).

Marginalizovane zajednice, su u povećanom riziku od nasilja i često se suočavaju sa ekstremnim nedostatkom sredstava, velikim preprekama za nalazak sigurnosti i nalaženju podrške, kada je do takvog nasilja došlo. Ekonomsko nasilje je karakteristično u većini patrijarhalnih odnosa. Romkinje su uglavnom bez zaposlenja i redovnih primanja te zbog navedene situacije uglavnom su u nepovoljnom položaju usled nedostatka materijalnih sredstava koja bi im omogućila samostalnost i ekonomsku nezavisnost od muških članova porodice. Romkinje su višestruko ranjiva kategorija stanovnika i kao takve one trpe i neke specifične forma i oblike nasilja u svojim zajednicama. Prvo je nasilje koje trpe u svojim matičnim porodicama, zatim od partnera, i u partnerskim vezama. Jednog dana kada postanu deo nove porodice i nove zajednice počinju da trpe nasilje od ostalih članova porodice. Romkinje smatraju da su žene u njihovoj zajednici posebno izložene riziku da dožive nasilje od strane svojih roditelja i staratelja i svojih partnera. U romskoj zajednici je uobičajeno da bračni parovi žive u muževljevoj kući zajedno sa ostalom njegovom porodicom, što znači da žena mora da se pokorava svekrvi i mužu (OEBS, 2019).

Romska zajednica je zadržala patrijarhalan, tradicionalan karakter koji je ne samo prepreka ostvarivanju prava i ravnopravnosti Romkinja i LGBTI populacije unutar romske zajednice, već je i izvor diskriminacije. Romkinje su često žrtve nasilja u porodici i partnerskim odnosima, kao i trgovine ljudima, zbog neprosvećenosti i nedostatka novca zanemaruju zdravlje, teško se zapošljavaju, rano napuštaju školovanje i zasnivaju sopstvene porodice, a i životni vek im je kraći (RŽC "Bibija", 2015).

Istraživanje Romske ženske zajednice Bibija iz 2017. godine pokazalo je da je 92% Romkinja pretrpelo neki oblik fizičkog i/ili seksualnog nasilja. Većina Romkinja (57%) doživela je i fizičko i psihološko nasilje. Tri četvrtine žena pretrpelo je partnersko nasilje (68% pretrpelo je nasilje od strane muža, 15% od strane bivšeg muža). Samo njih 28% tražilo je pomoć institucije ili organizacije, a samo 9% je tražilo pomoć policije. U najvećem broju slučajeva, strah od novog ili goreg nasilja (35%) i stid (32%) su bili razlozi što žrtve nisu tražile pomoć. Loš socio-ekonomski status Romkinja

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

žrtava nasilja prepreka je i da koriste zaštitne usluge – neke sigurne kuće kao uslov za prijem postavljaju da je žrtva u radnom odnosu, ili da ima određen nivo obrazovanja ili u nekim slučajevima da nije primalac socijalne pomoći (Victimology Society of Serbia & Roma Women's Center BIBIJA, 2017).

Romkinje su najčešće finansijski zavisne od svojih partnera i muških članova porodice, i veoma često izložene i ekonomskom nasilju, koje je vrlo tesno povezano sa psihološkim i fizičkim nasiljem koje trpe. Činjenica je da žrtve nasilja koje su finansijski zavisne od nasilnika ređe prijavljuju nasilje ili napuštaju nasilnu zajednicu. Stoga su Romkinje, usled finansijske zavisnosti, u visokom riziku od daljeg ponavljanja nasilja nad njima. Iz tog razloga je izuzetno značajno da se, u okviru borbe protiv nasilja nad ženama, poveća napor na merama koje Romkinje čine zapošljivim, obrazovanijim i konkurentnijim na tržištu rada (Roma Women's Network of Serbia, 2019).

U ostvarivanju zaštite od rodno zasnovanog nasilja, Romkinje često nailaze na predrasude profesionalaca, što dovodi do neadekvatnih odgovora institucija u primeni mehanizama za sprečavanje i zaštitu od nasilja i pružanja adekvatne podrške prilagođene njihovim potrebama (Vlada RS, 2021). U praksi postoje situacije da kriterijumi za prijem u neke sigurne kuće, koje finansira država, onemogućavaju žene kojima je potrebna sigurnost i zaštita pristup ovom servisu. U takvoj situaciji se često nalaze Romkinje – beleže se slučajevi odbijanja prijema Romkinja u prihvatilišta/sigurne kuće (Vlada RS 2021).

Stopa nezaposlenosti Roma od 36% (45% za Romkinje) znatno je viša u odnosu na stopu nezaposlenosti ostale populacije. Neformalna zaposlenost je i dalje visoka među romskom populacijom, a ovaj jaz je najveći u regionu zapadnog Balkana (Evropska komisija, 2019). Izveštaj o primeni preporuka broj 12a), 26a), 44 i 48g) iz Zaključnih zapažanja Komiteta za eliminisanje diskriminacije žena u vezi sa Četvrtim periodičnim izveštajem o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena je pokazao obuhvat nezaposlenih žena, prema pripadnosti kategorijama teže zapošljivosti a koje su uključene u mere aktivne politike zapošljavanja, gde je tokom 2019. godine bilo obuhvaćeno 3.053 Romkinja, a tokom 2020. godine. 1.534 Romkinja (Vlada, 2021).

Prema podacima Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine od ukupno aktivnih Roma i Romkinja, njih 59,0% čine nezaposlena lica, što je znatno iznad nacionalnog proseka koji iznosi 22,4% (Vlada RS, 2016). Strategija za zapošljavanje u Republici Srbiji za period od

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

2021 do 2026. godine navodi da se pripadnici romske nacionalne manjine suočavaju sa otežanom zapošljivošću i pristupu tržištu rada iz više razloga od kojih su glavni nepovoljna obrazovna struktura, nedostatak radnog iskustva, znanja i veština, često niska motivisanost za uključivanje u formalno tržište rada, ali i izražena diskriminacija i stereotipi kada je u pitanju njihovo zapošljavanje. Podaci o registrovanoj nezaposlenosti za period 2015-2019. godine ukazuju na činjenicu da se prosečan broj nezaposlenih Roma prijavljenih na evidenciju Nacionalne službe za zapošljavanje za pomenuti period povećao za oko 3.800 lica, kao i njihovo učešće u ukupnoj nezaposlenosti i to za 2 p.p. Podaci za 2020. godinu (31. oktobar 2020. godine), pokazuju da se na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje nalazi 27.595 nezaposlenih lica koji su se izjasnili kao pripadnici romske nacionalne manjine, od kojih su 50,2% žene. Visoko učešće lica bez kvalifikacija i niskokvalifikovanih od 89,5% glavno je obeležje obrazovne strukture ove kategorije nezaposlenih. Srednji nivo obrazovanja ima 10%, a visoko obrazovanje svega 0,6% Roma. Prema godinama starosti, 28,3% su mladi do 30 godina, 48,6% su lica starosti 30-49 godina, dok 23,1% nezaposlenih Roma ima 50 ili više godina starosti. Dugoročna nezaposlenost Roma na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje iznosi 68,4%, a u veoma dugoj nezaposlenosti nalazi se 53,7% Roma. Preko 11.000 Roma na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje su radno sposobni korisnici novčane socijalne pomoći odnosno oko 42% od ukupnog broja Roma na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje su korisnici ovog prava što dodatno ukazuje na njihov nepovoljan socio-ekonomski položaj (Vlada RS, 2021).

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je tokom 2020. godine, sproveo istraživanje ***Percepcija romske zajednice o diskriminaciji*** gde je navedeno je da je u 2019. godini od svih primljenih pritužbi po osnovu diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti i etničkog porekla, 64% podneto zbog diskriminacije Roma. Prema rezultatima istraživanja gotovo svi anketirani (94%) su čuli za reč diskriminacija, koju najčešće izjednačavaju sa nepravdom i vezuju za svoj sveukupan težak položaj u društvu. Kada se sagledava prepoznavanje situacija u kojima se ispoljava diskriminatorno ponašanje, anketirani se u najvećoj meri slažu sa tvrdnjom da napreduju Romi koji su u političkoj stranci (88%), a zatim sa tvrdnjom da Romi ne napreduju u poslu jer imaju niže obrazovanje (75%). Sa tvrdnjom da se Romi teško zapošljavaju jer ih poslodavci ne žele samo zbog toga što su Romi (34%), najviše se slažu Romi koji imaju samo povremenu zaradu, nezaposleni i oni bez osnovnog obrazovanja. Prema mišljenju Poverenika ovaj nalaz pokazuje da se drugi identiteti, poput siromaštva ili nedovoljnog obrazovanja, u korelaciji sa nacionalnim

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

identitetom smatraju ključnim za osećanje društvene isključenosti (Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 2021).

Ovakve nalaze iz izveštaja Poverenika dopunjuje i Poseban izveštaj Zaštitnika građana zastupljenost žena na mestima odlučivanja i pozicija i aktivnosti lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost u jedinicama lokalne samouprave u Srbiji, sa podatkom da su u Srbiji samo dve Romkinje odbornice, a među zaposlenim na izvršilačkim radnim mestima u jedinici lokalne samouprave ima samo 13 Romkinja. Na poziciji imenovanih lica je jedan Rom. Romkinja na poziciji imenovanih lica nema (Jović i Peruničić, 2018).

Iako su propisane brojne mere aktivne politike zapošljavanja teže zapošljivih kategorija, u koje spadaju i pripadnici romske zajednice, a koje sprovodi Nacionalna služba za zapošljavanje, rezultati i dalje nisu na zavidnom nivou. Na uspeh ostvarivanja mera aktivne politike zapošljavanja Roma svakako utiču predrasude i diskriminacija koja postoji premanjima. Iako su u oblasti zapošljavanja kreirane posebne mere kako bi motivisale poslodavce da zapošljavaju Rome (subvencije NSZ), etnička distanca prema Romima se ne smanjuje i kao nacionalna zajednica su najviše izloženi diskriminaciji. Vrlo često se dešava da poslodavci odbijaju da zaposle Rome i Romkinje, s tim što je svest poslodavaca da je diskriminacija po nacionalnoj osnovi zabranjena na višem nivou, te se kao razlozi da se lice koje je romske nacionalnosti ne zaposli navode drugi razlozi (nekvalifikovani radnici, drugi kandidati pokazali bolja znanja...). Primera dobre prakse je malo (Ćurčić et al, 2019).

GREVIO je, u svom izveštaju, pozdravio postojanje povlastica za kompanije u cilju zapošljavanja teže zapošljivih kategorija, u koje su uključene i žene žrtve nasilja, ali i izrazio zabrinutost što je mali broj žena žrtava pronašlo zaposlenje kroz ove programe. Kao značajan primer, GREVIO je istakao projekat „osnaživanje“ („SHE-Empowerment“), koji će biti predstavljen niže. GREVIO preporučuje da srpske vlasti uključuju poslodavce u prevenciju nasilja nad ženama (GREVIO, 2020).

Aktivistkinje ŽRC „Bibija“ iz iskustva rada na terenu, ističu da, bez sistemske podrške relevantnih državnih i lokalnih institucija, finansijska zavisnost, nizak nivo obrazovanja i nedostatak socijalne mreže čine izlazak iz nasilja nad Romkinjama veoma izazovnim. Ekonomsko nasilje je takođe u velikoj meri prisutno. Veza između ekonomskog nasilja, s jedne strane, i fizičkog i seksualnog nasilja, s druge strane, je značajna. Istaknuto je da su žene koje su ekonomski zavisne od nasilnika i koje trpe ekonomsko nasilje u većem riziku da budu izložene i fizičkom i seksualnom nasilju. Zbog niskog nivoa obrazovanja i često nedostatka iskustva za učešće na tržištu rada,

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
B I B I J A

Romkinjama je potrebna podrška za podizanje zapošljivosti kao neophodan korak koji vodi ka ekonomskoj nezavisnosti i životu bez nasilja.

Usluge rehabilitacije za žene žrtve nasilja u porodici i u partnerskim odnosima nisu planski uspostavljene, niti se razvijaju, kao i da se resursi lokalnih zajednica nedovoljno koriste. Ističe se da se nude retki (pilot) programi ekonomskog, socijalnog i psihološkog osamostaljivanja žena i njihovog osnaživanja za samostalan život (Zaštitnik građana, 2014).

Normativni i strateški okvir i međunarodni standardi

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)¹ članom 5 Konvencije (st. 2) propisuje da su se strane ugovornice obavezale da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere i da, sa potpunom posvećenošću spreče, istraže, kazne i obezbede reparaciju za dela nasilja obuhvaćena ovom Konvencijom, koja počine nedržavni subjekti. Propisane su opšte obaveze članom 18. (st.1.) da se strane obavezuju da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere zaštite svih žrtava od daljeg nasilja. Propisano je da u skladu sa domaćim propisima, strane se obavezuju da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere i obezbede odgovarajuće mehanizme za delotvornu saradnju između svih relevantnih državnih organa, uključujući sudove, javna tužilaštva, organe unutrašnjih poslova, lokalne i regionalne uprave, kao i nevladine organizacije i ostale relevantne organizacije i lica u pružanju zaštite i podrške žrtvama i svedocima svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom, uključujući i upućivanje na opšte i specijalizovane službe podrške iz čl. 20. i 22. ove konvencije (st.2.). Strane obezbeđuju da mere, koje preduzimaju u skladu sa ovim poglavljem, budu: zasnovane na razumevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i da su usmerene na ljudska prava i bezbednost žrtve; zasnovane na integrisanom pristupu, koji uzima u obzir odnos između žrtava, počinitelaca, dece i njihovog šireg društvenog okruženja; usmerene na izbegavanje sekundarne viktimizacije; usmerene na osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja (st.3);

¹Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici „Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori“, broj 12/13.

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Komitet CEDAW: Zaključna zapažanja o četvrtom periodičnom izveštaju Srbije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena je pozdravio napore države članice da osigura ravnopravnost žena i muškaraca na tržištu rada i da se bori protiv diskriminacije na osnovu pola i aktivne mere zapošljavanja koje se preduzimaju u pogledu Romkinja i žena sa invaliditetom. Komitet je iskazao i dalju zabrinut zbog niže stopa zaposlenosti žena (50,8 odsto) u poređenju sa muškarcima (63,9 odsto) i visoke stope nezaposlenosti, posebno među Romkinjama, ženama sa invaliditetom i ženama sa sela, i veće stope nezaposlenosti među mladim ženama nego među mladićima (preporuka 35, Zaključna zapažanja CEDAW 2019)

EU Okvir nacionalnih strategija za integraciju Roma 2020 (Roma EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2022) ističe da je, u domenu zapošljavanja, u Evropskoj uniji postavljen kao cilj zaposlenost 75% populacije starosti 20-64 godine (prosečna zaposlenost u EU je 68,8%, i to 78,8% za muškarce, a 62,5% za žene). Empirijski podaci i istraživanja pokazuju da postoji značajan jaz između stope zaposlenosti romske populacije, posebno Romkinja, i stope zaposlenosti opšte populacije. Istraživanja takođe pokazuju da Romi i Romkinje sebe doživljavaju kao visoko diskriminisane u oblasti zapošljavanja. Stoga države članice treba da obezbede romskoj populaciji jednak i potpun pristup tržištu rada, stručnim obukama i mogućnostima i alatima za samozapošljavanje, na nediskriminatoran način. One treba da ohrabruju mikro-kredite, kao i zapošljavanje Roma u javnom sektoru. Nacionalne službe za zapošljavanje treba da izlaze u susret Romima, obezbede personalizovane servise i posredovanje, kako bi romskoj populaciji pomogli da postane atraktivnija na tržištu rada i povećale stopu njihove zaposlenosti (European Commission, 2011).

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u RS 2016-2025² je utvrdila kao opšti cilj – da se poboljša socijalno-ekonomski položaj romske nacionalne manjine u Republici Srbiji, uz puno uživanje manjinskih prava, eliminisanje diskriminacije i postizanje veće socijalne uključenosti Roma i Romkinja u svim segmentima društva. Jedan od pet posebnih ciljeva Strategije je i zapošljavanje. Mere predviđene ovim dokumentom, u domenu politike zapošljavanja, imaju za cilj podsticanje uključivanja radno sposobnih Roma i Romkinja na formalno tržište rada, unapređenje zapošljivosti, zapošljavanje i samozapošljavanje, sa posebnim fokusom na Rome i Romkinje koji pripadaju kategorijama višestruko teže zapošljivih nezaposlenih lica. Predviđena je realizacija mera i aktivnosti za koje se očekuje da mogu imati pozitivan

²"Službeni glasnik RS", broj 26/16

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

uticaj na povećanje učešća radno sposobnih pripadnika romske nacionalne manjine na formalnom tržištu rada, smanjenje broja Roma i Romkinja koji su funkcionalno nepismeni, kao i onih koji prevremeno napuštaju sistem formalnog obrazovanja, povećanje spremnosti poslodavaca da zaposle ili radno angažuju Rome i Romkinje, povećanje zastupljenosti Roma i Romkinja u politikama zapošljavanja i ekonomskog razvoja na lokalnom nivou. Posebno je istaknuto da su mere kojima se štite i ostvaruju prava osoba drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta i obezbeđuje poboljšanje položaja Romkinja i ostvarivanje rodne ravnopravnosti deo strateškog planiranja.

U okviru posebnog cilja 5. strategija propisuje potrebu za unapređenje pristupa uslugama socijalne zaštite i dostupnost novčanih davanja radi smanjenja siromaštva i povećanja socijalne uključenosti Roma i Romkinja u lokalnoj zajednici. Način na koji će se to realizovati je propisan u okviru operativnog cilja¹ koji određuje daće se sistemu socijalne zaštite primeniti rešenja koja daju prednost podršci porodici prilikom pružanja podrške deci u riziku, uključujući i posebnu podršku romskoj porodici. Mere koje su planirane za realizaciju navedenih ciljeva su: Obezbeđivanje da nova nacionalna strategija za borbu protiv nasilja prema ženama u porodici i u partnerskim odnosima sadrži jasne mere prevencije i zaštite od nasilja kome su izložene Romkinje; Unapređivanje sistema prevencije i podrške s ciljem smanjenja broja maloletničkih i prinudnih brakova i maloletničkih trudnoća u romskoj zajednici.

Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine³ je kao poseban cilj 2. Strategije postavila unapređen položaj nezaposlenih lica na tržištu rada. Prioritet za uključivanje u „finansijske mere aktivne politike zapošljavanja imaju pripadnici teže zapošljivih kategorija nezaposlenih koji se češće suočavaju sa otežanim položajem na tržištu rada, između kojih su navedene žene, Romi kao i druge manje brojne, ali zato, kada je zapošljavanje u pitanju, višestruko ranjive kategorije kao što su radno sposobni korisnici novčane socijalne pomoći, žrtve trgovine ljudima, žrtve porodičnog nasilja, mladi u domskom smeštaju, hraniteljskim i starateljskim porodicama i drugi. U cilju realizacije navedenog cilja propisana je mera pod tačkom 2.7. koja propisuje poboljšanje položaja nezaposlenih Roma i Romkinja na tržištu rada. Iako je u prethodnom periodu postignut određen napredak kada je reč o položaju Roma na tržištu rada, neophodno je i nadalje, kroz koordinisano delovanje u okviru nekoliko sistema, uticati na uzroke njihovog otežanog zapošljavanja, kako bi se u krajnjem ishodu unapredio njihov izuzetno

³ "Službeni glasnik RS", br. 18/21 i 36/21

nepovoljan socio-ekonomski položaj. Pripadnici romske populacije su prepoznati kao kategorija koja će se prioritetno uključivati u mere aktivne politike zapošljavanja. Poseban akcenat Strategije će biti stavljen na promovisanje preduzetništva kroz objavljivanje posebnog javnog poziva za nezaposlena lica romske nacionalnosti odnosno za pokretanje sopstvenog posla, kao i dodatna mentorska podrška, kako bi se povećale šanse za održivost pokrenutog posla. Organizacije civilnog društva, posebno one koje su prepoznate od strane romske populacije, su prepoznate kao značajan subjekat u ovom procesu. Strategijom je jasno istaknuto da će one pomoći da se dosegne do Roma i Romkinja koji su van institucija sistema, koji nisu na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje ili koji pripadaju kategoriji mladih osoba koje nisu uključene u obrazovanje, rad ili obuku (NEET), kako bi se oni identifikovali, registrovali, aktivirali i podržali kroz dostupne mere aktivne politike zapošljavanja. Za one koji su višestruko ranjivi biće omogućeno uključivanje u paket mera kako bi na sveobuhvatan način moglo da se odgovori na višestruke prepreke sa kojima se susreću.

Akcioni plan za period od 2021. do 2023. godine za sprovođenje Strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine⁴ je u merama aktivne politike zapošljavanja u poglavlju VI pod tačkom 4. u okviru dodatnog obrazovanja i obuke propisao određene mere: Sprovođenje stručne prakse gde prioritet za uključivanje imaju nezaposlene osobe sa invaliditetom i Romi; Pripravništvo za mlade sa visokim obrazovanjem, gde su između ostalih navedeni nezaposlenim i Romi, bez obzira na godine starosti i prosečnu ocenu; Pravo Romima na pripravništvo za nezaposlene sa srednjim obrazovanjem bez radnog iskustva u zanimanju za koje je stečeno obrazovanje.

Obuke za lica bez završene srednje škole i lica koja završavaju osnovno obrazovanje po modelu funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih (FOOO) sprovode javno priznati organizatori aktivnosti obrazovanja odraslih (JPOA) i/ili srednje stručne škole koji izdaju javno priznatu ispravu. U program javnih radova uključuju se nezaposlena lica iz određenih kategorija, među kojima su i Romi. Akcioni plan je definisao kategorije teže zapošljivih lica koja se uključuju u meru, a u merama u okviru kojih nisu definisane kategorije, prioritet za uključivanje imaju nezaposlena lica iz određenih kategorija, među kojima su i Romi.

⁴„Službeni glasnik RS”, broj 30/21

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Takođe, u mere aktivne politike zapošljavanja uključivaće se i nezaposlena lica iz sledećih teže zapošljivih kategorija, među kojima su i žrtve porodičnog nasilja. Poseban prioritet za uključivanje u mere aktivne politike zapošljavanja imaju lica koja se suočavaju sa više faktora otežane zapošljivosti, odnosno, koja pripadaju u dve ili više prethodno navedenih kategorija teže zapošljivih lica. Propisana je mogućnost da se u lokalnom planskom dokumentu u oblasti zapošljavanja mogu utvrditi i druge kategorije teže zapošljivih lica prema utvrđenom stanju na lokalnom tržištu rada (Vlada RS, 2021).

Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2019. godinu. U cilju primene ovog dokumenta za 2019. godinu i praćenja učinka NSZ, 28. januara 2019. godine zaključen je Sporazum o učinku NSZ za 2019. godinu. NSZ je 22. februara 2019. godine raspisala javne pozive i konkurse za sprovođenje mera aktivne politike zapošljavanja, uključujući poseban javni poziv nezaposlenim Romima za dobijanje subvencija za samozapošljavanje. Uz podršku donatora iz sistema međunarodne bilateralne i multilateralne razvojne pomoći tokom prvog kvartala 2019. godine, pripremljene su i predstavljene sledeće analize: „Učešće žena u merama aktivne politike zapošljavanja i procena izdataka za ove svrhe, 2015-2017“ (uz podršku UN Women) i „Integracija Roma na tržište rada iz perspektive aktivne politike zapošljavanja“ (podržao GIZ) (Vlada RS 2018).

Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici 2021-2025. navodi da društveni, pravni i institucionalni odgovor na nasilje prema ženama i nasilje u porodici još uvek nije na zadovoljavajućem nivou. Ključni izazovi u ovoj oblasti su, između ostalog i to što nije obezbeđeno transparentno, stabilno i održivo finansiranje politika, mera i specijalizovanih usluga za podršku ženama koje pružaju institucije, ustanove i ženske NVO, kojima se doprinosi smanjenju nasilja prema ženama i unapređuje pristup delotvornoj zaštiti i podršci za izlazak iz situacije nasilja, prevazilaženje traume i osnaživanja svim ženama sa iskustvom rodno zasnovanog nasilja, a naročito Romkinjama, ženama sa invaliditetom, ženama sa sela, starijim ženama, ženama drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta, azilantkinjama/migrantkinjama.

Imajući u vidu navedene nedostatke strategija propisuje meru pod tačkom 2.3. koja ukazuje na potrebu za unapređenjem opštih usluga za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici kroz definisanje standarda rada i obezbeđivanje dostupnosti usluga ženama iz osetljivih grupa je. Osnovni cilj mere je da se obezbedi pristup uslugama koje obuhvataju pravno i psihološko savetovanje,

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

finansijsku pomoć, stanovanje, obrazovanje i pomoć prilikom zapošljavanja. Konstatovano je da Romkinje imaju otežan pristup besplatnoj pravnoj pomoći, usled nedovoljne informisanosti, nedostatka kampanja o pravu na besplatnu pravnu pomoć i načinu ostvarivanja ovog prava, nedostupnosti materijala na jezicima koji razumeju i slično i potrebu da se poveća dostupnost svih opštih usluga podrške ženama iz osetljivih grupa, naročito starijih žena, žena sa invaliditetom i Romkinja koje se često suočavaju sa spoljnim i unutrašnjim preprekama koje ih sprečavaju da prijave nasilje kome su izložene. Pored ovog, cilj mere je standardizovanje procedure pružanja efikasne i delotvorne zdravstvene i drugih vidova zaštite žrtava nasilja, kao i povećanje dostupnosti odgovarajućih usluga podrške žrtvama nasilja. Ukazano je da postoji urgentna potreba da se u okviru opštih usluga podrške preduzmu posebne mere za žene koje su žrtve nasilja u smislu prioriteta u stambenom zbrinjavanju i zapošljavanju. U okviru mere 2.4. Strategija ukazuje na potrebu unapređenja specijalizovanih usluga za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici kroz definisanje standarda rada i obezbeđivanje dostupnosti usluga ženama iz osetljivih grupa. Cilj ove mere je obezbeđivanje adekvatnih, lako dostupnih specijalizovanih usluga podrške svim žrtvama nasilja bez izuzetka, na celoj teritoriji Srbije, za sve vidove nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom. Mora se obezbediti pružanje ovih usluga u kontinuitetu uz uvažavanje i korišćenje dugogodišnje ekspertize i iskustva specijalizovanih ženskih NVO, što sada nije slučaj. Integrisane javne politike i uspostavljen celovit i funkcionalan sistem prikupljanja i analize podataka o rodno zasnovanom nasilju prema ženama i nasilju u porodici je poseban cilj 4. Strategije. Integrisane politike treba da pokažu da državni organi razumeju problem rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici i da su posvećeni stvaranju efikasnog i delotvornog sistema koordinacije svih državnih organa koji se sa dužnom pažnjom odnose prema svim slučajevima rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici, posebno prema slučajevima u kojima su žene pripadnice manjinskih grupa izložene/ili mogu biti izložene intersekcionalnoj diskriminaciji. Usvojene sveobuhvatne, delotvorne i koordinisane politike koje podržavaju institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje prema ženama i nasilje u porodici je mera 4.1 za realizaciju postavljenog cilja.

U Nacionalnoj strategiji za rodnu ravnopravnost 2016-2020. godine, donetoj sa Akcionom planom od 2016. do 2018. godine definisan je Strateški cilj 1.5. Povećana sigurnost žena od rodno zasnovanog nasilja u porodici i u partnerskim odnosima, a u okviru Posebnog cilja 2.6. Unapređen položaj višestruko diskriminiranih i ranjivih grupa žena i razrađuju se mere za osnaživanje tih ranjivih grupa žena. U navedenom

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Akcionom planu, u okviru Posebnog cilja 2.3. Poboljšan ekonomski položaj žena i status žena na tržištu rada, posebno se apostrofiraju pripadnice ranjivih grupa i važnost njihovog samozapošljavanja.

Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost period 2021-2030. godine, sa Akcionim planom za njeno sprovođenje za period 2021-2023. godine navodi da podaci o socijalnom i ekonomskom položaju Roma/Romkinja su nepotpuni i nesistematizovani. Romkinje su u nepovoljnijem položaju zbog lošeg obrazovnog statusa, izloženosti dečijim brakovima i ranog rađanja, nezposlenosti, loših uslova života, ekonomske zavisnosti i dr. dečiji brakovi su posledica rodno zasnovane diskriminacije, siromaštva, nedostatka obrazovanja i neadekvatnog odgovora institucija. Devojčice su primorane da odustanu od školovanja čime im se smanjuju izgledi za zapošljavanje, povećava ranjivost na nasilje u porodici i partnerskim odnosima, rane trudnoće što dovodi do pogorošanja zdravstvenog stanja i ostajanja u krugu siromaštva. U okviru posebnog cilja 1: Smanjen rodni jaz u ekonomiji, nauci i obrazovanju kao preduslov i podsticaj socio-ekonomskog razvoja društva propisana je mera 1.1. Podrška inovativnim programima i uslugama za aktivaciju žena na tržištu rada, i njihovu povećanu zapošljivost i samozapošljavanje, te kreiranje radnih mesta za žene sa dodatno otežanim pristupom održivom zapošljavanju i samozapošljavanju. Ova mera ima za cilj da rezultira povećanom aktivacijom žena na tržištu rada između ostalih i Romkinjama i ženama koje su preživele rodno zasnovano nasilje. Ova mera posebno cilja da podrži kreiranje održivih programa i usluga na lokalnom nivou koji će doprineti povećanoj aktivaciji i zapošljivosti ili samozapošljivosti ove grupe žena. Mera ima nekoliko klastera aktivnosti i uključuje sledeće: podrška osmišljavanju, pilotiranju i realizaciji inovativnih programa aktivacije, podrška zadrugarstvu i socijalnom zadrugarstvu i socijalnom preduzetništvu, podrška udruženjima žena koje realizuju aktivnosti za ekonomsko osnaživanje žena ili pružaju usluge koje pomažu ženama da imaju pristup tržištu rada, podrška programima i uslugama na kojima zajedno rade poslodavci, nacionalne, pokrajinske i lokalne institucije u partnerstvima sa nevladnim organizacijama, zadrugama i socijalnim preduzećima i akademskom zajednicom, podrška razvoju edukativnih programa za unapređenje znanja i veština kojima se povećava zapošljivost, a posebno u domenu digitalnih veština, finansijske pismenosti, i zelenih poslova

U Nacionalnoj strategija socijalnog stanovanja (2012–2022) kao korisnici stanova u programima socijalne zaštite navedene su osobe koji trpe nasilje u porodici.

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
B I B I J A

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti propisuje da se zakon zasniva, između ostalih, i na načelima afirmativne akcije usmerene prema teže zapošljivim nezaposlenim licima (član 5). Nezaposleni koji pripada kategoriji teže zapošljivih lica može imati prednost, odnosno posebna prava u sprovođenju pojedinih mera aktivne politike zapošljavanja, u skladu sa zakonom. Teže zapošljiv nezaposleni jeste nezaposleni koji zbog zdravstvenog stanja, nedovoljnog ili neodgovarajućeg obrazovanja, sociodemografskih karakteristika, regionalne ili profesionalne neusklađenosti ponude i tražnje na tržištu rada, ili drugih objektivnih okolnosti teže nalazi zaposlenje (član 31). Kategorije teže zapošljivih lica koje imaju prioritet za uključivanje u mere aktivne politike zapošljavanja (član 39). Subvencije za zapošljavanje su sredstva koja poslodavac može da ostvari za zapošljavanje nezaposlenih, i to, između ostalog, na upražnjenim radnim mestima, ako se radi o licima koja pripadaju kategoriji teže zapošljivih lica, u skladu sa ovim zakonom i Akcionim planom (član 50). Nacionalna služba na javne radove prvenstveno uključuje teže zapošljivog nezaposlenog i nezaposlenog u stanju socijalne potrebe (član 58).

Zakon o državnoj upravi propisuje da se pri zapošljavanju u državne organe vodi računa o tome da nacionalni sastav, zastupljenost polova i broj osoba sa invaliditetom oslika u najvećoj mogućoj meri strukturu stanovništva (član 5a).

Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada propisano je da se stambena podrška pruža i žrtvama porodičnog nasilja bez stana ili odgovarajućeg stana, koje nemaju dovoljno sredstava da samostalno reše stambenu potrebu (član 80). Kategorije korisnika stambene podrške prema kojima se definišu programi stambene podrške su, između ostalih, naročito žrtva porodičnog nasilja bez stana ili odgovarajućeg stana, koja nema dovoljno sredstava da samostalno reši stambenu potrebu (član 89).

Zakon o socijalnoj zaštiti propisuje mere za sprečavanje nastajanja i otklanjanje posledica socijalne isključenosti, stvaranje jednakih mogućnosti za samostalan život i podsticanje na socijalnu uključenost, pravo na različite vrste materijalne podrške kojima se obezbeđuje podrška socijalnoj uključenosti korisnika i dr.

Usluge socijalne zaštite podeljene su na : 1) usluge procene i planiranja 2) dnevne usluge u zajednici 3) usluge podrške za samostalan život 4) savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge, među kojima su savetovanje i podrška u slučajevima nasilja; 5) usluge smeštaja (član 40).

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Korisnik prava ili usluga socijalne zaštite jeste pojedinac, odnosno porodica koja se suočava s preprekama u zadovoljavanju potreba, kada je njegovo blagostanje, bezbednost i produktivan život u društvu ugrožen rizicima, a naročito kada postoji opasnost da će postati žrtva ili ako jeste žrtva samozanemarivanja, zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i nasilja u porodici (član 41). Socijalna zaštita ostvaruje se na način koji obezbeđuje pravovremeno uočavanje potreba korisnika i pružanje usluga radi sprečavanja nastanka i razvoja stanja koja ugrožavaju bezbednost i zadovoljavanje životnih potreba i ometaju uključivanje u društvo (član 29). Centar za socijalni rad i organizacija nadležna za poslove zapošljavanja dužni su da međusobno sarađuju u sprovođenju mera socijalne uključenosti radno sposobnih korisnika prava na novčanu socijalnu pomoć (čl.86).

Iz budžeta Republike Srbije finansiraju se prava i usluge socijalne zaštite o čijem se obezbeđivanju stara Republika Srbija, između ostalih i: pravo na novčanu socijalnu pomoć i pravo na pomoć za osposobljavanje za rad (član 206). Iz budžeta jedinice lokalne samouprave finansiraju se, između ostalih i: dnevne usluge u zajednici; usluge podrške za samostalan život, osim usluge stanovanja uz podršku za osobe sa invaliditetom; ostale usluge socijalne zaštite u skladu sa potrebama lokalne samouprave; jednokratne pomoći i drugi oblici pomoći; programi unapređenja socijalne zaštite u jedinici lokalne samouprave; inovacione usluge (član 209).

Zakon o lokalnoj samoupravi propisuje da se opština, preko svojih organa, u skladu s Ustavom i zakonom, između ostalog, stara o zadovoljavanju potreba građana u oblasti prosvete (predškolsko vaspitanje i obrazovanje i osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje), naučnoistraživačke i inovacione delatnosti, kulture, zdravstvene i socijalne zaštite, dečije zaštite, sporta i fizičke kulture kao i da obezbeđuje ostvarivanje posebnih potreba osoba sa invaliditetom i zaštitu prava osetljivih grupa (član 20.)

Pravilnikom o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad konkretnije je definisana uloga centra u kojem se u okviru prijema obavlja prijemna procena svih podnesaka i prijava građana i građanki, potencijalnih korisnika ove službe. Ovom procenom se određuje stepen prioriteta postupanja voditelja slučaja (neodložno, hitno i redovno), intenzitet i redosled koraka postupanja centara, kao i intenzitet i dinamika uključivanja predstavnika drugih sistema za pomoć detetu, odrasloj ili starijoj osobi. S obzirom na to da je potrebno unaprediti mehanizme koji omogućavaju romskoj populaciji da se u većem stepenu uključi u sistem socijalne podrške, neophodno je afirmisati porodicu kao najbolji okvir zaštite ove ranjive

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

grupe. Takođe, deca, mladi, žene, žrtve nasilja u porodici mogu biti razlog urgentne intervencije, zbrinjavanja po hitnom postupku, pokretanja odgovarajućih sudskih postupaka, proširenja kapaciteta prihvatilišta za decu, mlade, odrasle i starija lica, osnivanja većeg broja sigurnih kuća, razvijanja usluga dnevnih centara i drugo.

Strateški pristupi ekonomskoj integraciji Romkinja u Evropskoj uniji

Sve države Evropske unije, kao i države zapadnog Balkana koje su u različitim fazama procesa pristupanja Evropskoj uniji, usvojile su nacionalna strateška dokumenta za socijalnu inkluziju i integraciju Roma i Romkinja. Različite države gradile su različite pristupe i strategije, te je Evropska unija, uspostavljajući Okvir nacionalnih strategija država članica EU, pokušala i da ispita različite prakse i njihovu efikasnost, i da identifikuje uspešne modele, a svoje članice usmeri da ih u većoj meri koriste prilagođavajući ih svom kontekstu.

Mere koje države članice Evropske unije i države u procesu pristupanja Evropskoj uniji sprovode pretežno su usmerene na individualnu podršku, kao što su subvencionisano zapošljavanje, druge forme deljenja troškova, podrška razvoju karijere (mentorstvo, koučing) i stručno osposobljavanje. Ove mere čine 35% svih mera koje države preduzimaju. Oko 20% čine mere koje se odnose na mlade pripadnike i pripadnice romske populacije, a oko 9% mere koje se odnose na socijalnu inkluziju, lokalni razvoj, kvalifikacije odraslih Roma i Romkinja, i obrazovanje za nadoknađivanje propuštenog (EuropeanCommission, 2019).

Najčešće države sprovode mere usmerene na eliminaciju barijera u zapošljavanju romske populacije i individualizovanu podršku, a najmanje mere radi unapređivanja mogućnosti zapošljavanja Roma i Romkinja u javnim službama (Tabela 2).

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Tabela 2: Mere usmerene ka povećanju stope zaposlenosti Roma i Romkinja: članice EU i Srbija

	Broj država članica EU koje sprovode ove mere	Broj mera koje države članice EU sprovode	Mere koje Srbija sprovodi
Eliminisanje prepreka na tržištu rada, uključujući i diskriminaciju	15	49	✓
Obezbeđivanje personalizovanog vođenja tražioca posla	13	41	✓
Podrška stručnom osposobljavanju	9	20	✓
Podrška celoživotnom učenju i razvoju veština	10	18	✓
Podrška samo-zapošljavanju i preduzetništvu	8	18	✓
Podrška za prvo zapošljavanje	10	16	✓
Podrška učenju kroz rad	7	14	✓
Obezbeđivanje jednakog pristupa javnim službama za zapošljavanje	8	13	✓
Unapređivanje mogućnosti za zapošljavanje u okviru javnih službi	4	8	✓

Ovaj projekat je finansiran
sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Prema: EuropeanCommissison, 2019

Niz država nalazi da ciljane mere, kao što su regionalni programi za zapošljavanje (profesionalno-karijerno vođenje, stručno osposobljavanje i učenje kroz rad, i uparivanje poslova prema romskoj ili drugoj ranjivoj populaciji), daju određene pozitivne rezultate, posebno kada su Romi uključeni kao medijatori, socijalni radnici ili pružaoci usluga (Tabela 3) (EuropeanCommissison, 2019).

Tri ključna problema koja su identifikovana za poboljšanje na polju zapošljivosti i zaposlenosti romske populacije su kapaciteti struktura za implementaciju programa, diskriminacija prema Romima i stavovi i uverenja samih Roma. Jedan od mehanizama koji mogu imati pozitivan uticaj u odgovoru na ove izazove su obezbeđivanje delotvorne tranzicije iz obrazovanja na tržište rada; i kombinacija obuka, podržanog pripravnništva i antidiskriminacionih mera u odnosu na poslodavce (EuropeanCommissison, 2019).

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Tabela 3: Neki od pristupa koji obećavaju

Ciljani programi za zapošljavanje Romkinja u sektoru socijalne zaštite	Mađarska, Grčka, Španija, Francuska
Saradnja sa poslodavcima na kreiranju radnih mesta za Rome i suzbijanju stereotipa	Italija, Litvanija, Mađarska
Uvođenje, kao zakonske kategorije, individualnog akcionog plana za podršku integraciji u tržište rada, koji obavezuje tražioca posla i službu za zapošljavanje	Slovačka
Staza integracije: strani državljani i lica bez državljanstva imaju pristup učenju jezika, sticanju znanja o društvu, pomoći pri zapošljavanju i školovanju dece. Opštine zapošljavaju Rome kao medijatore u centrima za socijalnu pomoć, ili preventivnim i drugim uslugama	Belgija
Regionalni i lokalni programi zapošljavanja i samozapošljavanja uz individualno savetovanje	Bugarska, Kipar, Španija, Italija, Letonija, Holandija, Portugalija, Slovenija

Prema: EuropeanCommission, 2019

Postavljajući Evropski okvir nacionalnih strategija za integraciju Roma, Evropska komisija posebno je istakla neophodnost integrisanog pristupa, naročito tamo gde je jaz između stope zaposlenosti romske i neromske populacije značajan. Kao ključne mere, koje nacionalne strategije treba da sadrže, Evropska komisija prepoznaje, između ostalog, i pristup mikro kreditima, obezbeđivanje kvalifikovanih javnih službenika na ovim poslovima, individualizovane usluge, i integrisani pristup (Tabela 4) (EuropeanCommission, 2012).

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Tabela 4: Mere koje zahteva EU okvir za nacionalne strategije za integraciju Roma

Usvajanje opšteg cilja

Konkretni ciljevi za smanjenje jaza u stopi zaposlenosti

Opšte mere u skladu sa principom jednakog tretmana, radi smanjenja jaza u stopi zaposlenosti

Dodatne ili specifične mere u odnosu na romsku populaciju (na primer, stručno osposobljavanje, učenje kroz rad, posredovanje, obezbeđivanje usluga brige o deci, itd)

Pristup mikro kreditima

Službenici u javnom sektoru

Individualizovane usluge

Integrirani pristup

Prema: EuropeanCommission, 2012

Kada je reč o integrisanom pristupu, kao prioritetne aktivnosti, u oblasti zapošljavanja, su :

- Individualizovana podrška tokom traženja posla i usluge zapošljavanja
- Korišćenje tranzicionih šema javnih radova zajedno sa obrazovanjem
- Tranziciono korišćenje socijalnih kompanija koje zapošljavaju Rome ili im pružaju specifične usluge
- Podrška prvom zapošljavanju
- Podrška učenju kroz rad
- Eliminisanje prepreka tržištu rada, uključujući i diskriminaciju, posebno kada je reč o Romkinjama
- Jača podrška samo-zapošljavanju i preduzetništvu (EuropeanCommission, 2012).

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Javno – privatno partnerstvo je takođe jedna od značajnih mogućnosti za unapređenje rešavanja različitih socijalnih izazova, uključujući i jačanje zapošljivosti i povećanja zaposlenosti osetljivih društvenih grupa. Partneri u javnoj sferi i partneri u privatnoj sferi, svaki za sebe, nemaju dovoljno finansijskih, ljudskih i drugih kapaciteta da stvore održiva rešenja za zapošljavanje Roma. Uspostavljanje javno-privatnog partnerstva, međutim, mobilize potencijale i resurse obe sfere stvarajući mogućnost za održivi odgovor (Bosakova et al, 2020).

Niska zaposlenost Roma se najčešće povezuje sa njihovom niskom zapošljivošću, u smislu nedostatka veština, znanja, razumevanja i ličnog odnosa potrebnog za kompetitivnu ulogu na tržištu rada. Međutim, nije samo niska kompetitivnost uzrok niske zaposlenosti. Bolja zapošljivost ne garantuje veću zaposlenost, jer i drugi faktori, kao što je diskriminacija prema romskoj populaciji, utiče na stopu njihove zaposlenosti i šanse da dobiju posao. Stoga samo otvaranje radnih mesta nije dovoljno rešenje, bez delovanja na druge faktore koji čine prepreku zapošljavanju pripadnika romske populacije (Bosakova et al, 2020).

U kontekstu različitih faktora koji utiču na zapošljavanje Romkinja, javno-privatna partnerstva bi trebalo da obuhvate privatne poslodavce, javni sektor i nevladin sektor, prvi koji će obezbediti radna mesta i trening, a drugi i treći podsticaje, uslove i podršku budućim zaposlenicima (Bosakova et al, 2020).

Modeli ekonomske integracije Romkinja u evropskim zemljama

Španija

ACCEDER program smatra se jednim od značajnih primera dobre prakse u EU, kada je reč o zapošljavanju Roma i Romkinja.

Program je usmeren na unapređivanje pristupa Roma i Romkinja plaćenom zaposlenju, koje se tretira kao izlaz iz kruga socijalne isključenosti. Ovaj program odstupa od uobičajenih pristupa i mera zapošljavanja romske populacije koji se zasnivaju na tradicionalnim zanimanjima, jer primenjuje integrisani pristup koji otvara vrata novim mogućnostima, pre svega za mlade Rome i Romkinje. Zasnovan na integrisanom pristupu, program sadrži mere koje razvijaju mogućnosti za zapošljavanje, mere za suzbijanje diskriminacije, mere za unapređenje socijalne uključenosti, mere na jačanju svesti, i mere u drugim oblastima kao što su obrazovanje, stanovanje i zdravstvena zaštita.

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Program neguje individualizovan pristup. Pojedinaac dobija personalizovanu i njegovim/njenim okolnostima i potrebama prilagođenu podršku, trening, savetovanje i vođenje. Podrška je usmerena ka jačanju kompetencija i povećanju zapošljivosti. Individualna podrška je proces koji traje pre dobijanja zaposlenja, ali se nastavlja i nakon toga.

Razvijen je širok dijapazon obuka, koje su usmerene ka realnim poslovnim mogućnostima. One se redovno adaptiraju i razvijaju u saradnju sa kompanijama.

Program ima razvijenu komponentu koja se odnosi na ulogu zajednice i uključivanje porodice, koja se smatra jednim od ključnih elemenata uspešnosti u pronalaženju, sticanju i zadržavanju zaposlenja.

Iako je ovaj program pre svega namenjen romskoj populaciji, i pripadnici neromske populacije mogu se uključiti. Time se neguje uzajamno uvažavanje i razumevanje romske i neromske populacije i jača društvena kohezija.

Timovi koji rade u ovom programu su mešoviti (čine ih pripadnici i romske i neromske populacije) i uključuju profesionalce koji rade direktno sa korisnicima Romima i Romkinjama (medijatori, savetnici) i profesionalce koji rade sa kompanijama (posrednici). I jedni i drugi imaju različite ekspertize, što obezbeđuje usaglašavanje individualnih procesa jačanja zapošljivosti sa zahtevima tržišta rada.

Program je stvorio jaka javno-privatna partnerstva, između privatnog sektora (poslodavaca), javnog sektora (organa vlasti) i nevladinog sektora.

Program je obuhvatio skoro 90,000 učesnika. Njih 24,000 (27%) je pronašlo posao. Preko 27,000 ljudi je obučeno kroz 3,340 različitih obuka. Preko polovine (52%) korisnika ovog program su bile Romkinje. Program je imao uticaj na uslove života kompletne romsku zajednicu u Španiji, posebno na Romkinje i mlade Rome (ILO, 2016).

Ključni aspekti ovog programa, koji su imali pozitivan uticaj na njegovu uspešnost, su saradnja sa romskim organizacijama i davanje pomoći Romkinjama kao predstavnicama porodice (Carrasco, Poblet, 2019).

Mađarska

Kiut ("Izlaz") program je program mikro finansiranja koji je razvijen u saradnji nevladinog sektora i Rajfajzen banke, sa ciljem da obezbedi siromašnim domaćinstvima, pretežno romskim, pristup mikro kreditima za samozapošljavanje. Lokalne organizacije su identifikovale potencijalne preduzetnike među siromašnim

domaćinstvima, i nudile male, neosigurane kredite u iznosu do 3,500 EUR na period od 18 meseci. Zajmovi su se davali grupama od tri do šest članova (ILO, 2016).

Program je definisan kao „socijalni mikro kredit” za lica u dubokom siromaštvu, pretežno onih iz romske populacije ali ne samo nje, kako bi se omogućilo da se samozaposle. Program nije nudio samo mikro kredite, već i značajnu podršku, uključujući i socijalne usluge, od savetovanja do fizičke podrške podnošenju zahteva banci, odnosno jedinici lokalne samouprave radi registracije preduzeća. Ključni aspekti ovog programa su fokus na zapošljavanje korisnika, a ne na prihod zajmodavca; i potencijal da se pokaže posvećenost korisnika programa da izađe iz kruga siromaštva; kao i sposobnost korisnika programa da vodi profitabilni biznis u okviru formalne ekonomije (Audy et al, 2013).

Koncept Kiut programa je razvijen u Bangladešu sedamdesetih godina prošlog veka. U toj zemlji, sličan program omogućio je obezbeđivanje osobama u teškom siromaštvu neosiguranih zajmova u malim iznosima, u cilju početka stvaranja prihoda. Originalni model uključivao je osnivanje banke (Gramen banke) koja je obezbeđivala zajmove i finansijske usluge i informacije osobama u dubokom siromaštvu kako bi ih osnažila da koriste sopstvene resurse da prekinu ciklus deprivacije. Grupa od pet zajmoprimaca je dobijala zajam, a umesto tradicionalnih obezbeđenja zajma banka je tražila zajedničku odgovornost svih članova grupe. Članovi grupe dobijali su zajam jedan za drugim. Tek kada je prvi zajam isplaćen kako je dogovoreno, sledeći zajmoprimac mogao je da dobije zajam, u većem iznosu (Audy et al, 2013).

U Mađarskoj, klijenti su regrutovani među potencijalnim preduzetnicima sa primanjima nižim od 60% prosečnih mesečnih primanja domaćinstva. Zajmovi su odobravani grupama od po pet do šest članova kroz sekvencijalno davanje zajma. Prvi zajam dobijala su dva člana grupe, potom sledeća dva, a na kraju lider grupe. Za razliku od modela koji je primenjen u Bangladešu, grupa nije nosila zajedničku odgovornost za isplaćivanje zajmova, Zajmovi su davani na period od 1-1,5 godine sa ratama na nedeljnom nivou, dok je 5% zajma išlo u zajednički fond grupe (Audy et al, 2013).

Kiut program pokazao je uspešnost u odnosu na siromašni i nezaposleni deo populacije, pretežno romske. Tokom dve godine, zaključeno je 138 ugovora o zajmu, što je bilo rezultat teškoća da se nađu odgovarajući klijenti. Program je tražio intenzivno praćenje i podršku, uključujući i terenski rad pomagača iskusnih u oblastima socijalnog rada i biznisa. Operativni troškovi po zajmu od 1,000 EUR kretali

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

su se oko 6,000 EUR. Pitanje odnosa uloženog i dobijenog (*eng. cost - effectiveness*) ne može se, međutim, posmatrati samo po odnosu operativnih troškova i iznosa zajma. Niz indikatora pokazao je da je program unapredio živote korisnika: dve trećine njih je nastavilo sa poslovima koje su započeli uz pomoć zajma, i nakon isplate zajma; takođe, program je unapredio finansijsku situaciju dve trećine korisnika. Konačno efektivnost programa treba da se meri ne sa redovnim bankarskim troškovima, već sa troškovima drugih mera aktivne politike zapošljavanja. U tom smislu, troškovi Kiut programa bili su slični ili manji od troškova javnih radova po osobi na godišnjem nivou, posebno kada se ima u vidu da su novi preduzetnici uplaćivali poreze i doprinose. Za razliku od ovog programa, javni radovi nisu se pokazali kao dokazani mehanizam povećanja zaposlenosti. Konačno ovaj program izazvao je i promene u odnosu i percepcijama opšte javnosti i javnih službenika u odnosu na romsku populaciju, te su i susedne opštine i zajednice pokazale zainteresovanost za uključivanje u ovaj program (Audy et all, 2013).

Naučene lekcije Kiut programa pokazale su da ovakav pristup zapošljavanju marginalizovanih grupa mora da obuhvati postojanje različitih finansijskih i socijalnih usluga kako bi se podstakla lica u dubokom siromaštvu da se samozapošljavaju. Ovo uključuje i podršku razvijanju biznisa (pravljenje biznis plana, razvoj finansijske pismenosti, itd). Nadalje, za učešće u ovakvom programu treba brižljivo izabrati kandidate (da li imaju preduzetničke sklonosti, motivaciju, da li su od poverenja). Program mora da bude fleksibilan u smislu realnih rokova vraćanja zajma (Kiut program pokazao je da je rok od jedne godine suviše kratak u većini slučajeva). Konačno, program treba da ima razvijenu komponentu podrške potencijalnim klijentima da razvijaju posao za koji postoji potražnja na tržištu (Audy et all, 2013).

Program "Rastuće mogućnosti" koji je podržala Mađarska vlada namenjen je povećanju zaposlenosti Romkinja u oblasti socijalnih usluga. Već u prvoj godini programa, 750 Romkinja je obučeno iza poslove u oblasti socijalne zaštite: negovateljica, socijalna radnica, gerijatrijska sestra, patronažna sestra i romska socijalna asistentkinja. U sledećoj godini njih 750 je zaposleno na ovim poslovima, a njihovo zaposlenje i dalje obučavanje je u prvoj godini rada podržano kroz program. Program je imao za cilj da unapredi ne samo zapošljivost i poveća stopu zaposlenosti Romkinja, već i da unapredi pristup romske populacije, posebno njenog dela u marginalizovanim naseljima, zdravstvenim i socijalnim uslugama. Specifični ciljevi programa su bili da se poveća broj Romkinja zaposlenih u ustanovama socijalne

zaštite i brige o deci i da se poveća zapošljivost Romkinja u ovim oblastima. (EuropeanParliament, 2013).

Slovačka

Slovačko selo Spiški Hrhov (originalo Spišský Hrhov), osnovalo je socijalno preduzeće, kao odgovor na apsolutnu nezaposlenost romske populacije (100%), niske standarde stanovanja i nedostatak infrastrukture. Barake u kojima su romski stanovnici živeli su uklonjene, izgrađeni su novi stambeni objekti, a 30% Roma i Romkinja je zaposleno, dok je infrastruktura obezbeđena za 70% romskih domaćinstava. Socijalno preduzeće je započelo sa radom kroz ulaganje malih iznosa u jednostavne mašine (npr. za asfaltiranje) i zapošljavanje lokalnog osoblja. Postepeno su aktivnosti preduzeća proširivane, uključujući i pravljenje stolarije od recikliranog drveta, prodaju mlečnih proizvoda na prometnim saobraćajnicama, pozajmljivanju alata i opreme za izgradnju, radove na održavanju javnih površina u opštini, izgradnju javnih objekata (bazena, igrališta, sportskih i turističkih objekata, itd). Značajan aspekt programa je profesionalna i lična mentorska podrška novim zaposlenima od strane već uspešnih i etabliranih radnika, kao i aktivnosti na karijernom vođenju (Messing et al, 2013).

Slovačka je pojednostavila uslove za zasnivanje radnog odnosa na mestu radnika u zajednici koji pružaju usluge krizne intervencije u marginalizovanim romskim zajednicama. Ovo je omogućilo da se više Roma i Romkinja zaposli na ovim radnim mestima (Tulumović, 2020).

Hrvatska

Program “Romi sa Romima za bolje sutra” usmeren je na unapređenje kvaliteta života romske populacije. Program je kreirao usluge nege i kućne pomoći stanovnicima romskih naselja u osetljivom položaju. Kroz ovaj program angažovane su Romkinje kao pružaoci nege u romskim naseljima. One su prethodno prošle odgovarajuće obuke i treninge za razvoj veština, uključujući i kroz program volontiranja pre zaposlenja. Ovaj program osnažio je Romkinje u specifičnom polju pružanja nege i otvorio mogućnost njihovog zapošljavanja. Romkinje su bile ključni akteri ove inicijative, kako Romkinje članice romske ženske organizacije “Romsko srce” iz Jagodnjaka koja je osmislila i implementirala ovu inicijativu, tako i one koje su bile uključene u program. One su osnažene kroz obuke, stručno osposobljavanje, treninge, volontiranje i zapošljavanje, te je ovaj program uspešno dotakao većinu faktora isključenosti Romkinja iz tržišta rada (nedostatak obrazovanja, slab pristup

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

tržištu rada, nedostatak radnog iskustva i nedovoljno razumevanje potencijala romskih žena) (EuropeanParliament, 2013).

Hrvatska je usvojila mere aktivne politike zapošljavanja osoba koje pripadaju osetljivim grupama, tako što je omogućila nastavak primanja novčane socijalne pomoći tokom angažovanja ovih lica u javnim radovima. Istovremeno, podstiče se zapošljavanje Roma i Romkinja u lokalnim organima vlasti, kako bi se jačala saradnja lokalnih vlasti i romskih zajednica (Tulumović, 2020).

Velika Britanija

Nevladina organizacija HERA (eng. HerEqualityRightsandAutonomy - Njena jednaka prava i autonomija) izradila je program podrške i osamostaljivanja žena žrtava trgovine ljudima. Razvijen je trening program preduzetništva i uspostavljena mreža žena-preduzetnica koje su angažovane kao mentorke korisnicama programa i koje su delile svoja profesionalna znanja. HERA je mobilisala biznis sektor, akademsku ekspertizu i preduzetništvo kako bi korisnice programa snabdela potrebnim profesionalnim veštinama i pristupom mrežama, kao i finansijskim izvorima za osnivanje i započinjanje sopstvenog posla. U saradnji sa školama u oblasti biznisa i uz pomoć mentora, korisnice su podržane u ostvarivanju ekonomske autonomije i usmeravanju njihovih preduzetničkih sposobnosti ka formalnoj ekonomiji. HERA svake godine obezbeđuje intenzivni kurs preduzetništva ženama žrtvama nasilja na Imperijalnom koledžu u Londonu. Svaka polaznica koja završi kurs dobija treniranog biznis mentora, koji se regrutuju iz biznis zajednice i dobijaju produbljeni i sveobuhvatni trening. Tokom godine, HERA organizuje seminare, radionice i mentorstvo bivšim i sadašnjim polaznicama i mentorima u cilju dalje izgradnje preduzetničke zajednice i mreže (ILO, 2020).

U Velikoj Britaniji, usluge vezane za zapošljavanje i socijalne zaštite su spojene u kombinovanu uslugu (Jobcentre Plus-JCP), koja nudi podršku zapošljavanju i materijalnu podršku. JCP se fokusira na neaktivne i nezaposlene klijente, a njegove usluge uključuju funkcije socijalnog rada usmerene da odgovore na raznolike potrebe marginalizovanih tražilaca posla. Inicijalna evaluacija ove usluge, pokazala je pozitivan uticaj na pronalaženje posla, nije imala ni pozitivan ni negativan uticaj na način obezbeđivanja usluga (brzina, tačnost, proaktivnost), a imala je negativan efekat na tačnost prilikom obrade zahteva za materijalnim naknadama (ILO, 2016).

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Italija

Inicijativa „ValoreLavoro “ (Vrednujte rad) usmerena je na integraciju Romkinja u tržište rada, kroz njihovo uključivanje u proces donošenja odluka. Inicijativa, koju je finansiralo italijansko Ministarstvo za rad i socijalnu politiku, implementirana je u regionu Lombardije, u saradnji sa nevladinim sektorom.

Ova inicijativa obuhvatila je:

1. Stručno osposobljavanje
2. Promociju i podršku postojećih radnih aktivnosti
3. Zapošljavanje (radni status zaposlene)
4. Ohrabrivanje samozapošljavanja
5. Osnaživanje kroz pristup javnim uslugama
6. Promocija sposobnosti i senzibilnosti javnih usluga usmerenih na specifične potrebe Roma.

Romkinje obuhvaćene ovim aktivnostima aktivno su, kroz participatorne mehanizme, donosile odluke o dizajnu, implementaciji i praćenju aktivnosti ove inicijative. Participatorni mehanizmi prožimali su sve aktivnosti, od obuka i treninga do aktivnosti usmerenih na zapošljavanje i samozapošljavanje. Participacija Romkinja značajno je povećala njihovu autonomnost i unapredila njihove kapacitete za porodični menadžment, dovela do njihovog osnaživanja i pozitivno uticala na njihovu emancipaciju i smanjenje zavisnosti od mera socijalne politike. Sticanje stalnog zaposlenja, bilo u formi zapošljavanja kod poslodavca, bilo u formi samozapošljavanja, je direktan rezultat ovih aktivnosti i značajno je doprinelo osnaživanju žena.

Participatorni mehanizmi obuhvatili su zajedničko postavljanje ciljeva i prioriteta, dizajniranje mera i aktivnosti i zajedničke aktivnosti usmerene na praćenje i evaluaciju. Način na koji je osmišljeno finansiranje inicijative, omogućilo je da Romkinje participiraju ne samo u implementaciji aktivnosti nego i u menadžmentu sredstava za te namene.

Romkinje koje su učestvovalе u aktivnostima dobile su odgovarajuće i potrebne treninge i obuke (stručno osposobljavanje i razvoj veština) ne samo u domenu budućih/sadašnjih radnih aktivnosti, već i u domenu veština za učešće u donošenju odluka i samom donošenju odluka.

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Održivost ove inicijative pokazala se i kroz činjenicu da su poslovi koje su Romkinje, kroz samo-zapošljavanje, započele, nastavili da funkcionišu i nakon okončanja projektnog ciklusa (EuropeanParliament, 2013).

Rumunija

Inicijativa „Centri u zajednici“ predstavlja kombinaciju više različitih ciljanih intervencija i primenu integrisanog pristupa potrebama romskog stanovništva i odgovora na brojne izazove socijalne isključenosti Roma i Romkinja.

Centri u zajednici sprovodili su sa jedne strane aktivnosti koje su imale za cilj zapošljavanje, odnosno radno angažovanje Roma i Romkinja: savetovanje, posredovanje, stručno osposobljavanje, kreiranje novih poslova, a za neke od njih je obezbeđen i posao u novoosnovanim socijalnim kompanijama. Sa druge strane, sprovedene su aktivnosti u pravcu unapređivanja položaja dece i njihovog uključivanja u sistem ranog učenja i obrazovanja, čime se, između ostalog, obezbedio prostor za majke da se uključe u radne aktivnosti. Deca su dobijala materijalnu podršku, ohrabrivan je njihov upis u predškolske ustanove, radilo se na prevenciji osipanja iz obrazovanja, obezbeđene su dodatne aktivnosti nakon škole, i slično.

Korisnicima je obezbeđeno stručno osposobljavanje u okviru programa „Salvajob“, kao i radno angažovanje (na godinu dana) koje je korisnicima pružilo sticanje praktičnih veština neophodnih za pristup tržištu rada (CREDA andBlomeyer&Sanz, 2017).

Bugarska

U Bugarskoj su korisnici raspoređeni u kompanije kao pripravnici, i primali su intenzivan individualni trening, savetovanje i mentorstvo. Treninzi su doprineli razvoju mekih veština u komunikaciji, rukovanje vremenom, vođenju projekata i predstavljanja sebe na intervjuima (ILO, 2016)

Finska

U Finskoj, više poslodavaca potpisalo je Povelju o raznovrsnosti, kao model praćenja diskriminacije na radnom mestu. Deo Povelje odnose se i na zapošljavanje, a deo ovih napora je i distribucija materijala namenjenog jačanju svesti, kao što je publikacija „Da li bi zaposlio Rome“ (ILO, 2016).

Finska je razvila koncept individualizovanih planova. Primera radi, program zapošljavanja mladih (*eng.NationalYouthGuarantee program*) se veoma oslanja na

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

individualne planove. Ovaj program je pokazao značajnu uspešnost - 83,5% tražilaca posla su dobijali ponudu u roku od tri meseca od dana registracije (ILO, 2016),

Integrisane usluge službi za zapošljavanje i socijalnih službi

Nemačka je izgradila organizacione veze između federalnih službi za zapošljavanje i opštinskih službi za socijalnu zaštitu koje obezbeđuju socijalnu pomoć. Na ovaj način u većoj meri su usluge uspele da dođu do građana koji su izvan ili na marginama tržišta rada.

U Češkoj, Agencija za socijalnu inkluziju ohrabruje i neguje saradnju službi za zapošljavanje i socijalnih službi, u oblasti usluga socijalne zaštite i programa zapošljavanja, obrazovanja i socijalnog stanovanja (ILO, 2016). Dodatno, uspostavljen je koncept socijalnog preduzetništva, prema kome poslodavci dobijaju dodatne olakšice ukoliko najmanje 30% zaposlenih čine lica iz osetljivih grupa. Ovim licima dodatno se pruža i psihosocijalna podrška (Tulumović, 2020).

Uslovljene novčane naknade (*eng. conditional cash transfers*)

Uslovljene novčane naknade su novčana davanja licima koja ispunjavaju uslove u pogledu određenog ponašanja. Bugarska, Češka, Slovenija, Slovačka, Poljska, Rumunija i Mađarska koriste ovaj oblik podrške kada je reč o školovanju dece. Ova vrsta podrške, ukoliko je adekvatnog iznosa i adekvatno osmišljena, može da smanji visoke stope siromaštva kod romske populacije i da podstakne osnaživanje Romkinja, posebno ako su one primaoci pomoći (ILO, 2016).

Modeli ekonomske integracije žena u osetljivom položaju u Srbiji

Kada je reč o državama zapadnog Balkana mere koje se primenjuju u vezi sa podsticanjem zapošljavanja Roma i Romkinja su uglavnom slične:

- Jačanje kapaciteta zaposlenih u obrazovnim ustanovama i sistemu stručnog osposobljavanja za integraciju Roma i Romkinja na tržište rada
- kreiranje baze podataka o nezaposlenim Romima i Romkinjama
- razvoj programa informisanja o obrazovanju Roma i Romkinja
- povećanje broja nezaposlenih Roma i Romkinja obuhvaćenih obukama za aktivno traženje posla

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

- zapošljavanje Roma i Romkinja u obrazovnim ustanovama da pružaju usluge pripadnicima romske zajednice
- istraživanja i analize potreba i efekata servisa za Rome i Romkinje
- jačanje saradnje među institucijama, posebno socijalne zaštite i obrazovanja
- jačanje kapaciteta jedinica lokalne samouprave i njihovih saveta za zapošljavanje
- ohrabrivanje uključivanja nevladinog sektora
- suzbijanje diskriminacije
- jačanje svesti i promocija dobrih praksi
- uključivanje u tržište rada kroz stručno osposobljavanje i programe aktivnog zapošljavanja
- finansijski i nefinansijski oblici podrške zapošljavanju (na primer finansijska podrška poslodavcima u privatnom sektoru)
- javni radovi
- pripravnčki staž, školarine
- obuke (inicijalne i ponovljene)
- zapošljavanje Roma i Romkinja u javnom sektoru i afirmativne mere zapošljavanja u organima vlasti
- proporcionalna zastupljenost Roma i Romkinja u javnoj upravi
- podrška samozapošljavanju Roma i Romkinja (mikro krediti, obezbeđivanje garancija, grantovi i subvencije, „inkubatori“)
- razvoj tradicionalnih zanimanja
- smanjenje poreza i taksu (Tulumović, 2020).

Socijalno preduzetništvo – BejgelBagelpreduzeće

BejgelBagel obezbeđuje korisnicama – žrtvama trgovine ljudima, podršku za usvajanje teorijskih znanja i praktičnu obuku. Korisnice dobijaju kontinuiranu podršku u traženju posla, uključujući i veštine traženja posla. Ova podrška posebno je značajna, jer korisnice ne moraju odmah da nađu posao nakon završetka teorijske i praktične obuke. Istovremeno, korisnice se međusobno povezuju ili udružuju i osnažuju da pokrenu svoj posao ili se uključe u postojeće društveno odgovorne poslove. (Udruženje građana Atina⁵).

⁵<http://www.atina.org.rs/sr/socijalno-preduzetni%C5%A1tvo-kao-sredstvo-za-ekonomsko-osna%C5%BEivanje-%C5%BEena-i-devojaka-koje-su-pre%C5%BEivele>

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Program podrške ženama žrtvama nasilja

Organizacija Odbor za ljudska prava u Vranju je u okviru programa podrške ženama žrtvama nasilja, u periodu od tri meseca mobilisala poslodavce i uključila 14 žena žrtava nasilja u stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku. Jedanaest žena je zaposlenu u okviru ovog programa, pri čemu je njih 5 (46%) ostalo u radnom odnosu i nakon završetka programa. Korisnice programa bile su žrtve nasilja starosti od 25 do 50 godina, od čega sedam sa završenom osnovnom školom, pet sa srednjom a dve sa završenim visokim obrazovanjem. Pored programa namenjenih zapošljavanju i poboljšanju zapošljivosti žena žrtava nasilja, korisnice su dobijale psihosocijalnu i pravnu podršku, kao i podršku za zapošljavanje. Ona je uključivala biznis orijentaciju, obuke i trening tokom rada. Organizacija se povezala sa kompanijama, a tokom info sesija podigla svest o rodno zasnovanom nasilju i položaju žrtava. Sporazumi o saradnji definisali su obaveze koje su poslodavci prihvatili u odnosu na zapošljavanje korisnica programa. Značajna podrška ovom program bila je jedinica lokalne samouprave i nadležni centar za socijalni rad⁶.

Program „Ekonomsko osnaživanje Romkinja: unapređivanje kapaciteta za zapošljavanje i samozapošljavanje”

Program „Ekonomsko osnaživanje Romkinja: unapređivanje kapaciteta za zapošljavanje i samo-zapošljavanje”, koji je sprovodila romska ženska organizacija Bibija⁷, je bio usmeren na zapošljavanje 500 Romkinja iz Beograda (gradske opštine Voždovac i Palilula), Valjeva i Leskovca, kroz višeslojni pristup:

a) Kampanje informisanja i savetovanja Romkinja

Sačinjen je informativni materijal na romskim i srpskom jeziku sa informacijama o uslugama vezanim za zapošljavanje i stručno osposobljavanje, a u romskim zajednicama održavane su info sesije i radionice.

b) Povezivanje Nacionalne službe za zapošljavanje sa Romkinjama

U filijalama Nacionalne službe za zapošljavanje u ciljanim jedinicama lokalne samouprave, stručnjaci su radili sa Romkinjama u cilju lakšeg pristupa uslugama ove

⁶<https://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/stories/zaposlenje-za-ene-sa-iskustvom-nasilja-.html>

⁷<https://www.bibija.org.rs/index.php/2020/09/26/ekonomsko-osnazivanje-romkinja-unapredivanje-kapaciteta-za-zaposljavanje-i-samozaposljavanje/>

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

službe. Nacionalna služba za zapošljavanje podržavala je obučavanje Romkinja i pružala podršku u pronalaženju deficitarnih zanimanja sa mogućnostima zaposlenja. Stručnjaci Nacionalne službe za zapošljavanje radili su individualne procene i izrađivali individualne planove zapošljavanja, u saradnji sa korisnicama i njihovim mentorima.

c) Program mentorstva

Glavni cilj mentorskog rada je da podrži korisnice projekta da povećaju i održe svoju motivaciju, povećaju samopouzdanje, i razviju stručne veštine. Dugoročni cilj mentorstva je podrška socijalnoj inkluziji kroz ekonomsko i lično osnaživanje. Mentori su Romkinje i neromske žene sa završenim najmanje srednjim obrazovanjem koje su zaposlene, bilo kroz sopstveni posao, bilo u javnoj upravi. Mentorke su radile sa najmanje pet korisnica programa, a mentorstvo se obavljalo u romskim naseljima, Nacionalnoj službi za zapošljavanje ili u prostoru romske ženske organizacije Bibija koja je osmislila i vodila ovaj program.

c) Obuke za sticanje stručnih veština

Korisnice programa dobile su obuke za razvijanje stručnih veština, potrebnih za izabrana zanimanja. Zanimanja su birana prema interesovanju korisnica, uz konsultaciju sa stručnjacima i mentorima i na osnovu individualnog plana zapošljavanja.

d) Podrška u pokretanju sopstvenog posla

Korisnice su dobile osnovni paket sa radnom opremom i materijalom, kao pomoć za pokretanje sopstvenog posla.

Program Fonda B92 "Osnaživanje je rešenje!"

Program Fonda B92 usmeren na ekonomsko jačanje žena koje su preživele nasilje, ali i onih žena koje pripadaju nekoj od socijalno ugroženih kategorija stanovništva. Obuhvatio je različite aktivnosti, uključujući i osnaživanje žena na tržištu rada i razvoja malih biznisa. Organizovane su razne obuke za sticanje konkretnih veština kao i radionice ličnog razvoja i usavršavanja. U projektu je učestvovalo preko 250 žena, a posebna prednost davala se učešću žena koje pripadaju socijalno osetljivim kategorijama – ženama sa sela, sa iskustvom nasilja, kao i drugim višestruk marginalizovanim ženama. U cilju sticanja konkretnih veština održano je 9 radionica u tri socijalna preduzeća ranije osnovana u okviru programa osnaživanje – Ruke u

Pančevu, Somborska dobra bašta u Stanišiću i Mitrovačka dobra bašta u Grgurevcima. Teme su bile različite (radionice organske proizvodnje, prerade voća i povrća, veza, šivenja i sl) a kroz njih je prošlo ukupno 81 žena sa teritorije ovih opština. Takođe, 140 žena je učestvovalo na 15 radionica ličnog razvoja, održanih uživo i online, i steklo raznolike nove veštine – veština prodaje, samozapošljavanja, vođenja administracije u udruženju, upravljanja rizicima i digitalnog marketinga.

Program „Lokalne inicijative za bolju socijalnu uključenost mladih Roma i Romkinja“ u 24 jedinice lokalne samouprave.

Program je stavio fokus na društvene i političke procese koji su relevantni za uključivanje Roma i Romkinja u opštinama u kojima žive; saradnju sa lokalnim vlastima kroz zapošljavanje Roma i Romkinja u lokalnim institucijama (centri za socijalni rad, kancelarije za lokalni ekonomski razvoj, povereništva za izbegla i interno raseljena lica, filijale Nacionalne službe za zapošljavanje, itd.); i zagovaranje interesa romske zajednice na lokalnom nivou. Šezdeset pet odabranih mladih Roma i Romkinja unapredili su svoje znanje o ljudskim pravima, diskriminaciji, pravno nevidljivim licima, licima bez državljanstva, interno raseljenim licima i povratnicima; kao i znanja o pravima ranjivih grupa (pristup socijalnoj zaštiti, zapošljavanju, obrazovanju) i funkcionisanju mehanizama za socijalno uključivanje Roma i Romkinja na lokalnom nivou.

Oni su angažovani, kao volonteri, u lokalnim organima uprave, ustanovama socijalne i zdravstvene zaštite, nevladinim organizacijama, Vladi AP Vojvodina, i Ministarstvu kulture i informisanja, kako bi doprineli socijalnoj i ekonomskoj inkluziji Roma. Nakon volontiranja, 26 Roma i Romkinja nastavilo je da radi u institucijama u kojima su volontirali ili na drugim radnim mestima, a osnovana je i mreža mladih Roma i Romkinja⁸.

Zdravstvene medijatorke

Zdravstvene medijatorke uvedene su u zdravstveni sistem kao spona zdravstvenog sistema i romskih zajednica. Zdravstvene medijatorke su Romkinje koje imaju završenu osnovnu školu, i koje moraju da prođu odgovarajući program edukacije. One su raspoređene po lokalnim domovima zdravlja, angažovane svakog radnog

⁸<https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/projects/local-initiatives-for-improved-social-inclusion-of-young-roma.html>

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

dana, po pravilu obavljaju terenski rad u romskim zajednicama, kroz posete romskim domaćinstvima. Njihov fokus su mala deca i romske majke i trudnice, a njihova aktivnost u značajnoj je meri usmerena na jačanje njihove zdravstvene (preventivne i kurativne) zaštite.

Angažovanje zdravstvenih medijatorke sa jedne strane donelo je posao određenom broju Romkinja, ali istovremeno jačalo svest romskih žena o značaju zapošljavanja i emancipacije. Sa druge strane, zdravstvene medijatorke su izuzetno doprinele poboljšanju zdravstvene zaštite romske dece (posebno kada je reč o vakcinaciji), Romkinja (posebno kada je reč o seksualnom i reproduktivnom zdravlju), ali i povećanju upisa dece u predškolsko i osnovno obrazovanje, rešavanju statusnih pitanja (lična dokumenta, upis u matične knjige, državljanstvo) i ostvarivanju prava iz domena socijalne i zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja. Projekat je ocenjen kao izuzetno uspešan – ocenjuje se da su usluge zdravstvene medijatorke produžile životni vek Roma korisnika ove usluge za ukupno 3,175 godina (Dinkić, Branković, 2011). Od 2008. godine kada su zdravstvene medijatorke uvedene u sistem zdravstvene zaštite, preko 145,000 Roma i Romkinja je unapredilo ostvarivanje svojih prava uz podršku 75 zdravstvenih medijatorke.⁹

Preporuke prilikom kreiranja modela ekonomske integracije Romkinja žrtava nasilja

Niska stopa zaposlenosti i zapošljivosti Roma i Romkinja uzrokovana je brojnim faktorima, posebno niskim obrazovnim statusom, diskriminacijom, nedostatkom veština traženih na tržištu rada i nedostatkom koherentne, promišljene, koordinisane i intersektorski planirane strategije organa vlasti na nacionalnom i lokalnom nivou. Prilikom planiranja mera, raznorodni faktori koji doprinose nezaposlenosti i socijalnoj isključenosti romske populacije, moraju se uzeti u obzir. Sa druge strane, Romkinje su u najvećem broju slučajeva žrtve višestrukog nasilja, a ekonomski zavisne u nemogućnosti da izađu iz nasilne zajednice. Njihov specifični položaj mora takođe biti u fokusu prilikom kreiranja modela.

Stoga je važno da sledeći principi budu uvaženi prilikom kreiranja modela ekonomske integracije Romkinja žrtava nasilja:

⁹<https://www.dw.com/sr/romske-zdravstvene-medijatorke-osobe-od-poverenja-u-romskim-zajednicama/a-58178903>

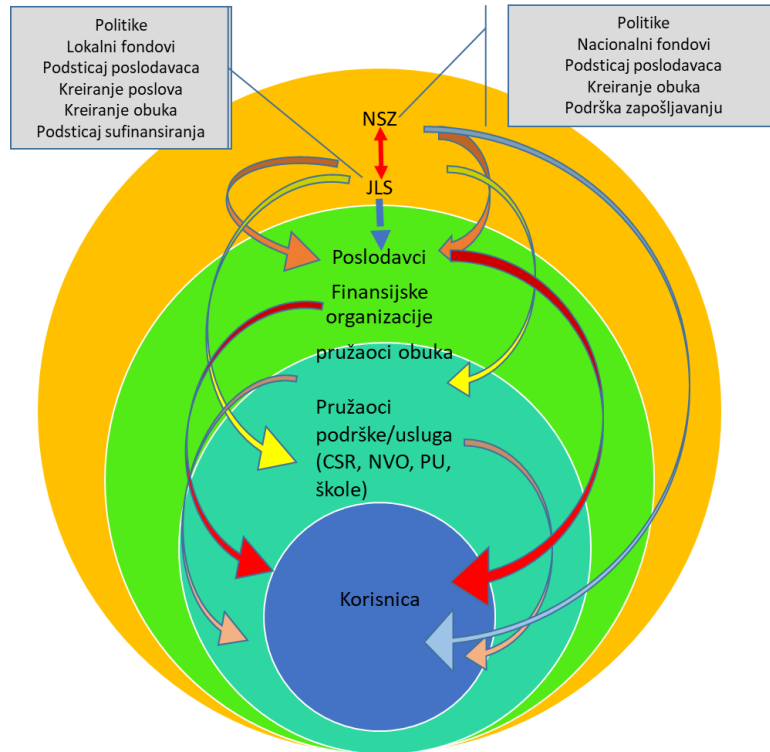
Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

1. **Multidisciplinarnost:** mehanizmi podrške treba da sinhrono deluju na više aspekata: podršku Romkinjama žrtvama nasilja da naprave prve korake ka izlaženju iz ciklusa nasilja (socijalna, psihološka, psihosocijalna i ekonomska podrška), i podršku u savladavanju barijera na putu do zaposlenosti.
2. **Integrisani pristup:** model treba da ide za tim da razvije održivu integrisanu uslugu namenjenu specifičnim potrebama Romkinja žrtava nasilja, koja treba da spoji socijalnu zaštitu, finansijsku podršku, psihološku podršku, bezbednost, obučavanje i stručno osposobljavanje, stanovanje i zapošljavanje. U prvim koracima izgradnje modela, od posebne je važnosti da usluge socijalne zaštite, finansijske pomoći, obrazovanja i mera zapošljavanja budu sinhronizovane i integrisane.
3. **Fleksibilnost:** model treba da obezbedi raznovrsne oblike podrške ekonomskoj integraciji, kroz razvijanje sub-modela (primera radi, sub-modeli zapošljavanja u javnoj upravi, samo-zapošljavanje, zapošljavanje kod privatnih poslodavaca, kreiranje novih poslova u javnom sektoru). Fleksibilnost modela treba da prati i razvoj različitih oblika podrške usmerenih ka povećanju zapošljivosti korisnicama (finansijska podrška, raznovrsni programi stručnog osposobljavanja, obrazovanja i treninga, podrška za decu korisnica, itd) i oblika podrške usmerenih na povećanju zaposlenosti (finansijske usluge, podsticaji za potencijalne poslodavce).
4. **Održivost:** model treba da bude prihvaćen kao politika lokalne zajednice, koja će u njemu videti i priliku za predstavljanje nivoa inkluzivnosti i društvene odgovornosti, ali i priliku za razvoj poslova i jačanje lokalne ekonomije, posebno kroz razvijanje novih poslova koji će biti ne samo izvor prihoda za korisnice programa, već i izvor javnih prihoda same zajednice, kao i način smanjenja pritiska na lokalne budžete za socijalna davanja.
5. **Participativnost:** model treba da obezbede romsku žensku participaciju, kao i participaciju romske zajednice u celini. U procesu kreiranja modela, romske ženske organizacije imaju posebno značajnu ulogu, kao ekspertske organizacije po pitanju položaja Romkinja, posebno onih koje su preživjele nasilje, a potom i kao kreator, implementator i podrška programu zapošljavanja koji će biti razvijen modelom.
6. **Specifičnost:** model treba da odgovori na specifične potrebe Romkinja, u kontekstu preživljenog nasilja.

Takođe je važno da se, prilikom kreiranja modela imaju u vidu sledeći aspekti:

1.Relevantnost programa stručnog osposobljavanja, obrazovanja, obuka i treninga: Programi usmereni na povećanje zaposlenosti i zapošljivosti Romkinja treba da obuhvate sticanje i jačanje ključnih životnih i radnih veština, znanja i kompetencija.

2.Kreiranje radnih mesta: Lokalne i nacionalne vlasti treba da usmere pažnju kako na korišćenje postojećih ekonomskih resursa, tako i na kreiranje novih održivih radnih mesta. Neki od predstavljenih primera pokazuju značaj razvijanja novih usluga podrške romskoj zajednici i mogućnost osposobljavanja Romkinja i njihovog zapošljavanja za pružanje takvih usluga. Jedan od takvih primera je koncept zdravstvenih medijatorki i romskih koordinatorka u jedinicama lokalne samouprave u Srbiji.

3.Mere povećanja zaposlenosti i zapošljivosti Romkinja na lokalnom nivou: Istraživanja pokazuju da se najbolji efekti ostvaruju kada se mere zapošljavanja Romkinja osmišljavaju, planiraju i sprovedu u lokalnom kontekstu (Tulumović,

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

2020). U tom smislu, pored lokalnih, i nacionalni fondovi treba da budu dostupni jedinicama lokalne samouprave koje planiraju lokalnu strategiju povećanja zapošljivosti Romkinja i njihovog ekonomskog osnaživanja. Centralizovane mere treba da budu takve da se mogu „lokalizovati” prema potrebama lokalnog konteksta.

4. Mere za samozapošljavanje: S obzirom na nepovoljno ekonomsko okruženje za razvijanje sopstvenog posla, mere samo-zapošljavanja moraju biti pažljivo procenjene i osmišljene. One treba da uključe stručno osposobljavanje, trening, dužu start-up podršku obezbeđenu po fazama, i mentorstvo najmanje dve godine (Tulumović, 2020). Mere samozapošljavanja bi trebalo da uključe i mere usmerene na finansijsku podršku, koja se može obezbediti kroz javno-privatna partnerstva (lokalna uprava, nevladin sektor i privatni sektor) i mogućnosti mikro finansiranja.

5. Integrisane usluge i mere zapošljavanja: Mere zapošljavanja Romkinja, usluge socijalne zaštite i usluge u zajednici treba povezati. Pored mera koje se odnose na jačanje njihove zapošljivosti, Romkinjama su potrebne i druge usluge usmerene na njihovo psihološko i socijalno osamostaljivanje. To uključuje ne samo mere kojima se obezbeđuje zaposlenje, već i mere psihosocijalne podrške, mere usmerene ka deci (obezbeđivanje upisa u predškolske ustanove, usluge brige o deci nakon nastave u školi, pomoć za decu), kao i mere novčane podrške najmanje u periodu traženja posla, stručnog osposobljavanja i početnom periodu zaposlenja.

6. Individualni pristup: Položaj svake Romkinje je drugačiji, kako u pogledu posjedovanja određenih znanja i veština, tako i u pogledu okolnosti u kojima živi, porodične dinamike, položaja u zajednici, položaja u porodici, preživljavanja nasilja, i brojnih drugih faktora. Stoga mere zapošljavanja za svaku od njih treba da budu planirane shodno ovim faktorima, kroz individualne planove.

7. Stručno osposobljavanje, obrazovanje i trening: Obučavanje Romkinja treba da bude relevantno za zahteve tržišta rada. Obučavanje koje nema vrednost za tržište rada ne doprinosi povećanju zaposlenosti i zapošljivosti Roma i Romkinja (Tulumović, 2020). Planovi i programi obučavanja treba da obuhvate veštine aktuelno tražene na tržištu rada, te stoga treba da postoji fleksibilnost u planiranju programa stručnog osposobljavanja, treninga i obrazovanja. Treba kreirati programe za atraktivne sektore, kao što je IT, ali i za manje atraktivne, a lakše dostupne (kao što su različite usluge u zajednici, ili poljoprivreda).

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

8. Učenje za rad: Programi učenja za rad obuhvataju pripremanje buduće zaposlene za stupanje na rad, odnosno koncept u kome lice odmah po okončanju obuke počinje da radi. Jedan od takvih primera je obrazovanje i obuka mladih Roma za rad u policiji, kroz program *Roma Police Fellowship Program* u Mađarskoj. Kroz ovaj program, mladi Romi su se obučavali za rad u policiji, i posle završetka školovanja i obuka zapošljavali se u policiji. Ovaj program doprineo je i integraciji Roma u zajednicu - sastav policije u lokalnim sredinama u kojima se sprovodio ujednačio sa nacionalnim sastavom same zajednice (9% stanovništva zajednice je romskog porekla, a oko 9-10% policijskih službenika u istoj zajednici su Romi) (Tulumović, 2020).

9. Lokalna partnerstva za zapošljavanje Romkinja: Lokalne vlasti treba da uspostave, osnaže i održe intersektorski pristup zaposlenosti Romkinja, kroz uvezivanje sa socijalnim partnerima, službom za zapošljavanje, sistemom socijalne zaštite i obrazovanja, nevladinim organizacijama, posebno romskim, privatnim sektorom (potencijalnim poslodavcima, bankama, i drugim pravnim licima) i drugim zainteresovanim stranama. U tom smislu, posebno je značajno donošenje lokalnih planova za zapošljavanje Romkinja, sa jasno određenim, merljivim, ostvarivim i održivim ciljevima, vremenskim okvirom, i jasno podeljenim odgovornostima.

10. Socijalna preduzeća: Ključni faktori razvoja i održivosti socijalnih preduzeća su misija, fokus na rezultat, inovativnost, ekspertiza u rukovođenju, saradnja sa javnim sektorom, uključenost lokalne zajednice i snažan rukovodeći tim (Tulumović, 2020). Iako socijalna preduzeća na tržištu posluju kao i svako drugo preduzeće, njihova misija nije isključivo ostvarivanje profite, već imaju izraženi aspekt društvene odgovornosti i misije pomoći osetljivim grupama stanovništva. Podrška lokalne zajednice u smislu finansiranja, poreskih i drugih olakšica i subvencija je neophodna za razvoj socijalnog preduzetništva i njegovu održivost (na primer kroz subvencije, poreske olakšice, oslobođenje od lokalnih taksi i sl., za poslodavce koji imaju više od 30% zaposlenih koji pripadaju osetljivim grupama). Sufinansiranje, kroz projektno finansiranje, donacije, društveno odgovorne akcije drugih privrednih subjekata, itd. treba da budu podržane u lokalnoj zajednici.

11. Sredstva za mere za zapošljavanje Romkinja: Iako su određena sredstva već obezbeđena kroz programe Nacionalne službe za zapošljavanje (kroz programe zapošljavanja teže zapošljivih kategorija) lokalne zajednice treba da obezbede fondove za finansiranje podrške zapošljavanju Romkinja. Ovi fondovi treba da obezbede uslove za stručno osposobljavanje, osnivanje i sufinansiranje socijalnih

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
B I B I J A

preduzeća, podsticaje privatnim poslodavcima, kreiranje poslova, uslove za samozapošljavanje, materijalnu pomoć Romkinjama u periodu stručnog osposobljavanja, obrazovanja i obuka, i u periodu traženja posla odnosno početnom periodu nakon zapošljavanja, kao i podršku ostanku u programu (zadovoljavanje potreba dece, psihosocijalna podrška, itd).

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Predlog modela ekonomske (re)integracije Romkinja žrtava nasilja

Svaki od različitih modela koji su napred prikazani, imali su određeni nivo efekata na povećanje zapošljavanja Roma i Romkinja. Neki od efekata pokazali su održivost, dok su u drugim slučajevima efekti protekom vremena od završetka programa, postepeno slabili. Stoga nijedan od ovih modela ne treba preslikavati na kontekst jedinica lokalne samouprave u Srbiji, jer su ovi programi prilagođavani specifičnostima i kontekstima država u kojima su razvijani.

Polazeći od principa i aspekata koji su navedeni u prethodnom poglavlju, može se razmišljati o lokalnom modelu koji bi negovao multidisciplinarni, integrisani, fleksibilni i participatorni pristup.

Multidisciplinarni pristup:

1. Lokalni plan ekonomske integracije Romkinja žrtava porodičnog i drugog nasilja obuhvata sve aktere u jedinici lokalne samouprave:
 - Upravu jedinice lokalne samouprave
 - Nadležni centar za socijalni rad
 - Nadležnu filijalu Nacionalne službe za zapošljavanje
 - Predškolsku ustanovu u jedinici lokalne samouprave
 - Lokalne osnovne i srednje škole
 - Nevladine organizacije: romske ženske organizacije i organizacije koje pružaju podršku žrtvama nasilja
 - Nevladine organizacije koje pružaju usluge za decu i mlade
 - Predstavnike lokalnih potencijalnih poslodavaca
 - Predstavnike lokalnih filijala banaka
 - Predstavnike romske zajednice
 - Predstavnice Romkinja
2. Multidisciplinarna procena potreba treba da uključi sistem socijalne zaštite, službu za zapošljavanje, lokalne organizacije, predškolsku ustanovu i škole, kao i predstavnike poslodavaca.
Procena potreba treba da obuhvati:
 - Aspekt zapošljavanja: koji su poslovi deficitarni, za šta poslodavci imaju interes, koja su znanja, veštine i kompetencije potrebne, a nedostajuće
 - Aspekt podrške zapošljavanju: koje oblike obrazovanja, obuka i treninga, mentorstva treba obezbediti; postoji li mogućnost samo-zapošljavanja i koja je podrška za to potrebna; postoji li mogućnost zasnivanja radnog odnosa

kod poslodavca i koja je podrška za to potrebna (podsticaji, subvencije); da li korisnice imaju sredstva za život tokom perioda obučavanja/obrazovanja, i u periodu traženja posla, odnosno koja je podrška potrebna; da li je korisnicama potrebna podrška u nezi dece da bi mogla da se uključi u program (upis u predškolsku ustanovu i školu, briga o deci nakon nastave, itd)

- Aspekt podrške Romkinjama zbog preživljenog nasilja: koja vrsta podrške je potrebna korisnici kao žrtvi nasilja: psihosocijalna podrška, savetodavni rad, pravna podrška, suportivna podrška, prevladavanje stresa itd, ko su raspoloživi pružaoci usluga, i na koji ih je način moguće mobilisati.

Integrirani pristup:

1. Korisnica se posmatra kao centar aktivnosti, te se vrši procena njenih potreba, mogućnosti i ličnih i životnih okolnosti. Integrirani pristup posmatra aktuelni položaj korisnice programa i cilj koji se programom želi postići, i razmatra sve okolnosti koje na tom putu predstavljaju snage i izazove, kao i potencijalna rešenja.

Dva su ključna mehanizma integrisanog pristupa: timski multidisciplinarni rad na proceni snaga i izazova, i tokom procesa sprovođenja programa; individualni plan. Individualni plan treba da da odgovore na sledeća pitanja:

- sticanje veština, znanja i kompetencija
- podrška korisnici tokom perioda stručnog osposobljavanja, obrazovanja, odnosno obučavanja, tokom traženja posla, i u prvom periodu rada-
 - o finansijska
 - o društvena briga o deci
 - o obrazovanje dece
 - o stanovanje (ukoliko je, usled nasilja, napustila dom)
- modaliteti zapošljavanja i potrebne podrške i podsticaja.

2. Integrirani pristup treba da obezbedi najmanje povezivanje usluga socijalne zaštite, usluga službe za zapošljavanje, i usluga obučavanja i stručnog osposobljavanja. Tokom perioda obučavanja, obrazovanja i treninga, zatim tokom perioda traženja posla (ili kreiranja sopstvenog), kao i u prvom periodu zaposlenosti, ne treba ukidati novčana davanja koja korisnica prima po osnovu socijalne pomoći. Dodatno, poželjno je da jedinica lokalne samouprave opredeli sredstva kojim će se obezbediti osnovni životni uslovi

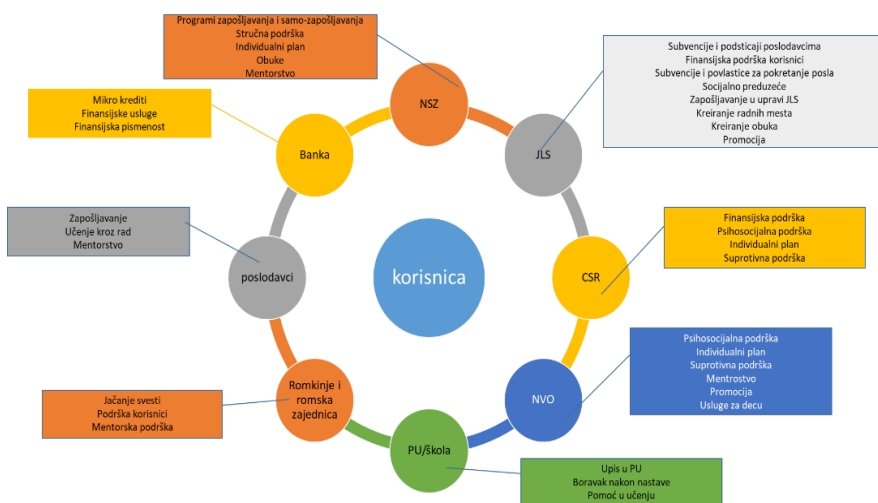
Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BİBİJA

3. za korisnicu dok je u programu i ne počne da ostvaruje stabilne prihode. Nedostatak ovih prihoda, će – sa najvećom verovatnoćom – dovesti do toga da se korisnica vrati u nasilno okruženje i prekine program.
4. Integrisani pristup treba da obezbedi upis dece korisnice u predškolsku ustanovu i dnevni boravak za školsku decu, tokom perioda obučavanja, traženja posla i zasnivanja radnog odnosa, odnosno početka sopstvenog posla.

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Fleksibilni pristup:

Model treba da omogućí različite opcije zapošljavanja:

- kroz subvencije i podsticaje, jedinica lokalne samouprave podstiče postojeće poslodavce da zaposle Romkinje žrtve nasilja na neodređeno vreme ili duži vremenski period
- jedinica lokalne samouprave kreira nove poslove – treba razmotriti održivost uvođenja novih usluga u zajednici koje bi pružale Romkinje žrtve nasilja, bilo kroz rad nevladinih romskih i ženskih organizacija, bilo kroz postojeće kanale pružanja usluga u zajednici
- jedinica lokalne samouprave kreira poslove u samoj upravi koje obavljaju Romkinje žrtve nasilja (to mogu biti i poslovi u vezi sa prevencijom rodno zasnovanog nasilja, ili jačanja rodne ravnopravnosti u konkretnoj jedinici lokalne samouprave)
- javno-privatnim partnerstvima obezbeđuju se fondovi, uključujući i mikro kredite, za samo-zapošljavanje korisnica
- osnivanje, sufinansiranje i podsticanje sufinansiranja socijalnog preduzeća za zapošljavanje Romkinja žrtava nasilja.

Participatorni pristup:

Participativnost Romkinja doprinosi da se lokalni plan akcije i sve mere koje se njime uspostave, uvažavaju specifičnosti položaja Romkinja, naročito onih koje su preživjele nasilje. One su iskustveni eksperti i njihovi uvidi o tome šta je realno, a šta ne, koji su oblici podrške potrebni da bi se upustile na put izlaska iz ciklusa nasilja i teške deprivacije, neophodni su za planiranje i sprovođenje mera. Participativnost podrazumeva da se u proces izrade lokalnog plana akcije, planiranja mera, njihovog sprovođenja i evaluacije uključe:

- Romkinje potencijalne korisnice programa;
- Predstavnice romskih organizacija;
- Predstavnice romskih zajednica;
- Romkinje koje su izašle iz kruga nasilja i ekonomski se osamostalile, a koje mogu biti i mentorke korisnicama programa.

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

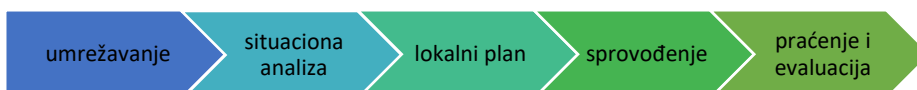
Sled koraka

Umrežavanje: okupljanje svih aktera koji će učestvovati u izradi lokalnog akcionog plana.

Situaciona analiza: pre donošenja lokalnog akcionog plana sprovodi se situaciona analiza (stanje, potrebe, snage, slabosti i potencijali). Analiza treba da obuhvati i procenu tržišta rada, analizu postojećih i potrebnih programa stručnog osposobljavanja, obrazovanja, obuka i treninga (posebno iz aspekta njihove relevantnosti u odnosu na zahteve lokalnog tržišta rada), analizu snaga i potreba korisnica programa, analizu resursa, analizu potrebnih finansijskih sredstava, i analizu zainteresovanih strana i spremnosti partnera da se uključe u izradu, donošenje i sprovođenje lokalnog plana za ekonomsku integraciju Romkinja žrtava nasilja. Situaciona analiza treba da da zaključak o tome kakav model jedinica lokalne samouprave ima kapaciteta, resursa i potencijala da sprovede, kako bi se obezbedilo da plan bude dovoljno ambiciozan, ali i realan i uvremenjen. U procesu sprovođenja situacione analize, ključno je uključiti sve zainteresovane strane i obezbediti participativnost.

Donošenje lokalnog plana za ekonomsku integraciju Romkinja žrtava nasilja. Plan treba da sadrži konkretne mere, aktivnosti, rokove, sredstva za finansiranje i odgovorne aktere.

Za ovim slede **spvođenje aktivnosti, praćenje i evaluacija.**

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

Zaključak

Ne postoji univerzalni model ekonomskog osnaživanja i integracije građana i građanki u osetljivom položaju. Svaka osetljiva grupa ima svoje specifičnosti, posebno kada je reč o višestruko depriviranim i marginalizovanim grupama. Čak u odnosu na jednu grupu – kao što su Romkinje žrtve nasilja, ne treba očekivati jedno univerzalno rešenje, usled postojanja brojnih različitih okolnosti koje zavise od individualnih i grupnih karakteristika, karakteristika romske zajednice, karakteristika (ekonomskih, društvenih, političkih) lokalne zajednice i brojnih faktora koji planiranje modela mogu usmeriti na različite pravce.

S obzirom na vrlo različite kontekste u kojima su se predstavljeni modeli realizovali, i specifičnosti lokalnog konteksta Republike Srbije, i još uže konteksta konkretnih jedinica lokalne samouprave, preslikavanje modela na nacionalni/lokalni kontekst nije se pokazalo kao efikasno rešenje. Stoga je u ovom dokumentu predložen širok model, zasnovan na nizu detaljno objašnjenih principa, koji sam po sebi dozvoljava dalje prilagođavanje, u odnosu na jedinicu lokalne samouprave, stepen njene razvijenosti, njenu ekonomsku snagu, društvene i druge okolnosti. Nisu sve jedinice lokalne samouprave istih karakteristika, te ponuđeni model treba posmatrati više kao osnovu za izradu modela koji će biti prilagođeni konkretnom kontekstu, konkretnoj jedinici lokalne samouprave, konkretnim ekonomskim, finansijskim i društvenim okolnostima. Neki od ponuđenih rešenja mogu za neke jedinice lokalne samouprave biti nepotrebni, neadekvatni ili prezahtevni, dok će za druge možda biti optimalno rešenje. Ponuđenim modelom omogućeno je da se uzmu rešenja koja su najprikladnija za konkretan kontekst, uz poštovanje osnovnih principa, bez kojih model ne može u potpunosti ostvariti svoju svrhu i ponuditi održiva rešenja.

O projektu:

Projekat: „**Pružanje mogućnosti za ekonomsku reintegraciju Romkinja koje su preživele nasilje**“ je imao za zadatak da u saradnji sa kancelarijom Agencije UN-a za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žene (UN Women) u Beogradu, identifikuje odgovarajuće međunarodne i nacionalne modele ekonomske (re) integracije žena koje su preživele nasilje, a koje potiču iz marginalizovanih grupa. U skladu sa izrađenim Modelom rađeno je na implementaciji Projekta/ Modela u pet gradova i opština u Republici Srbiji i to:

- Beograd, gradske opštine Palilula i Voždovac,
- gradovi Valjevo, Pirot i Leskovac.

Projekat je sadržao tri faze aktivnosti:

- Prva faza je započela indentifikacijom žena koje su bile izložene nasilju i izradom **Modela ekonomske reintegracije žena sa iskustvom nasilja iz marginalizovanih grupa;**
- Druga faza je obuhvatila niz praktičnih aktivnosti psiho-socijalne podrške i osnaživanja žena žrtvi nasilja. U cilju osnaživanja i pružanja psihološko-socijalne podrške ženama žrtvama nasilja u svih pet JLS u naseljima u kojima uglavnom žive pripadnici romske nacionalnosti, održano je ukupno 100 radionica;
- treća faza je obuhvatila stvaranje uslova i pretpostavki za ekonomsku i socijalnu reintegraciju žena, žrtava nasilja na tržište rada. Rezultati sprovedenih aktivnosti su sledeći:
 - Žene su uz pomoć mentora završile obuku za sledeća zanimanja:
 - Grad Leskovac: Od ukupno deset polaznica dve žene su se obučavale za zanimanje frizerka, dve za zanimanje pedikir-manikir, jedna žena za zanimanje profesionalni šminker, jedna žena je pohađala kurs nemačkog jezika i četiri žene su se opredelile za pohađanje kursa i zanimanje negovateljica.
 - Gradska opština Palilula: Od ukupno deset polaznica pet žena su se obučavale za zanimanje profesionalnog šminkera, jedna za obavljanje poslova knjigovodstva i četiri žene za zanimanje pedikir – manikir.
 - Gradska opština Voždovac: Od ukupno deset polaznica, tri polaznice su se obučavale za zanimanje frizera, pet za zanimanje pedikir-manikir i dve polaznice za zanimanje profesionalni šminker.
 - Grad Valjevo: Od ukupno deset polaznica za zanimanje dve žene su se obučavale za profesionalne šminkere, za zanimanje šnajdera pet žena, kurs engleskog jezika nivo B2 je pohađala jedna učesnica i kurs knjigovodstva jedna učesnica, i za zanimanje frizer dve žene. Dve polaznice su već našle zaposlenje.

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

- Grad Pirot: Od ukupno deset polaznica jedna žena se obučavala za zanimanje konobar, jedna za zanimanje pedikir manikir, tri polaznice za frizera, četiri za kasira i jedna za šijacu masažu. Tri učesnice su dobile zaposlenje (kasir).

Sve učesnice su završile i položile teorijski deo ispita. Pored sertifikata o završenoj obuci, učesnice su dobile i poklone u vidu sredstava za rad. Za polaznice je bitno i to što su pohađajući kurs izašle iz svog svakodnevnog okruženja odnosno naselja i na taj način upoznale nove prijatelje i stekle nova iskustva.

Svi mentori koji su radili na odabiru kandidatkinja koje su bile učesnice ovog projekta u svih pet opština i gradova u kojima se sprovodio ovaj projekat, pratili su učešće žena koje su selektovane za učešće u ovom projektu kroz učešće na radionicama u prvoj i drugoj fazi projekta, kao i kroz obuke koje su sprovedene u kasnijim fazama projekta, sastavili su individualne planove za polaznice radionica i obuka koje su pratili.

Svrha individualnog plana je, između ostalog, da omogući individualno planiranje pojedinačnih ciljeva i vremenskih rokova za svaku učesnicu kako bi se olakšalo praćenje procesa i evaluacije postignutog. Kroz plan su identifikovane veštine i znanja kojima mentorisana raspolaže kao i one koje želi da savlada tokom trajanja programa. Plan je definisao proces obuke i razvoja veština zapošljivosti obrazovne i karijerne ciljeve i nakon trajanja programa. Ukupno je razvijeno 50 individualnih planova. Sprovedenje ovog projekta je pokazalo da se za kratko vreme koliko je projekat trajao, mogu postići vidni rezultati u pogledu psiho-socijalne podrške ženama romske nacionalnosti koje su bile ili su i dalje žrtve nekog od oblika nasilja u svojoj porodici ili sredini u kojoj žive. Naime, jasno je od samog početka projekta, prilikom selekcije učesnica, veliko interesovanje žena za uključivanje u projekat i ako na samom početku nisu imale sasvim jasnu sliku o tome šta im samo učešće u njemu donosi. Kod dobrog dela učesnica je postojao strah ili strepnja da im neće biti omogućeno ili da će biti sprečene od strane muževa, očeva ili drugih članova svojih porodice da se uključe u ovaj proces. Uz adekvatnu podršku, objašnjenje, podsticaj i razumevanje mentora, psihološkinja i drugih sprovodilaca ovog projekta, ženama žrtvama nasilja je predloženo da će im učešće u projektu pomoći u spoznaji da nasilje koje podnose one i njihova deca nije nešto što moraju trpeti i tolerisati, već naprotiv da postoji način da im se pomogne i da postoje putevi i načini kako izaći iz vrtloga

Ovaj projekat je finansiran
sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
BIBIJA

nasilja kojem su izložene u svojim porodicama i sredinama u kojima žive one i njihova deca. Veliki broj radionica koje su održane na različite teme kao što je nasilje, alkoholizam kao uzrok nasilja, ekonomska zavisnost i druge, doprinele su da se žene Romkinje suoče sa svojim problemima, da se upoznaju sa vidovima podrške koje postoje, da se međusobno upoznaju, razmene iskustva i shvate da postoje načini kako prevazići situaciju u kojoj se nalaze. Radionice za psihološko-socijalnu podršku su pokazale ogroman značaj i uticaj na psihološko osveščivanje žena žrtava nasilja. Razgovor na osetljive teme, igranje različitih uloga, razumevanje i podrška od strane psihološkinja je pokazalo da je moguće uspostaviti dobar kontakt sa ženama i kvalitetan odnos poverenja mentora i učesnica projekta. Vrlo je važno nastaviti terenski rad sa ženamažrtvama nasilja kroz radionice na gore nabrojane teme, kao prvi i možda najvažniji korak u osveščivanju žena žrtava nasilja. Neophodno je ovakve radionice raditi u što je moguće većem broju opština i gradova u Republici Srbiji uz uključivanje što je moguće veći broj žena žrtava nasilja, uključivanje u ceo proces i žena koje su se u ovom projektu uspešno pokazale, kao pozitivan primer, i koje bi mogle da dalje prenose svoja iskustva.

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvljano centro
B I B I J A

Izvori

- Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici „Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori“, broj 12/13
- Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost 2016-2020. godine, donetoj sa Akcionom planom od 2016. do 2018 ("Službeni glasnik RS", broj 4/2016)
- Nacionalna strategija socijalnog stanovanja (2012–2022), „Službeni glasnik RS“, broj 13/2012
- Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2019. godinu, „Službeni glasnik RS“ broj 105/18
- Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u RS 2016-2025, "Službeni glasnik RS", broj 26/16
- Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine, "Službeni glasnik RS", br. 18/21 i 36/21
- Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici 2020-2025, "Službeni glasnik RS", broj 47/2021
- Akcioni plan za period od 2021. do 2023. godine za sprovođenje Strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. Godine („Službeni glasnik RS“, broj 30/21)

Ovaj projekat je finansirán
sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvljano centro
BIBIJA

- Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, „Službeni glasnik RS”, broj 36/09, 88/10, 38/15, 113/17 i 113/17
- Zakon o državnoj upravi, “Službeni glasnik RS”, br. 79/05, 101/07, 95/10 i 99/14., 47/18 i 30/18
- Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada, *Službeni glasnik RS*, br. 104/2016 i 9/2020
- Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS”, broj 24/11
- Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad, „*Službeni glasnik RS*”, br. 59/08, 37/10, 39/11 i 1/12
- Vlada Republike Srbije (2020). Izveštaj o primeni preporuka broj 12a), 26a), 44 i 48g) iz Zaključnih zapažanja Komiteta za eliminisanje diskriminacije žena u vezi sa Četvrtim periodičnim izveštajem o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena. Vlada
- European Commission (2011). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020. European Commission
- European Commission (2019). Report on the Implementation of National Roma Integration Strategies. European Commission
- European Commission (2012). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: National Roma Integration Strategies: a first Step in the Implementation of the EU Framework. European Commission

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvljano centro
B I B I J A

- Evropska komisija (2019). Radni dokument Evropske komisije: Republika Srbija - Izveštaj za 2019. godinu.
- Roma Women's Network of Serbia (2019) . A Shadow Report Sent to the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women to be Considered at the 72nd Session for the Republic of Serbia.
- Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO) (2020). GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) – Serbia. Council of Europe, Secretariat of the monitoring mechanism of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, 2020
- ILO (2016). Promoting Decent Work Opportunities for Roma Youth in Central and Eastern Europe. An ILO Resource Guide. Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe, ILO
- ILO (2020). Global guidelines on the economic reintegration of victims of forced labour through lifelong learning and skills development approaches. ILO
- Beker, K., Antonovska, D., Vlahović Andrijašević, M., Jurić, M., Milošević, T. (2019). Regionalni izveštaj o primeni UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i

Ovaj projekat je finansiran sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvljano centro
B I B I J A

nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) u vezi sa diskriminacijom Romkinja u oblasti zdravstvene zaštite, dečijih brakova i pružanja podrške i zaštite Romkinjama u situaciji nasilja u porodici. BIBIJA Romski Ženski Centar

- Bosakova L, Madarasova Geckova A, van Dijk JP, Reijneveld SA. (2020). Appropriate Employment for Segregated Roma: Mechanisms in a Public–Private Partnership Project. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020; 17(10):3588. <https://doi.org/10.3390/ijerph17103588>
- “Bibija” Romski ženski centar. Ekonomsko osnaživanje Romkinja: unapređivanje kapaciteta za zapošljavanje i samozapošljavanje <https://www.bibija.org.rs/index.php/2020/09/26/ekonomsko-osnazivanje-romkinja-unapredivanje-kapaciteta-za-zaposljavanje-i-samozaposljavanje/>
- De Vito, D., Pasta, S., Ciniero, A., Bravi, L., Papa, I. (2018). Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategies in Italy. Focusing on structural and horizontal preconditions for successful implementation of the strategy. European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers
- Dinkić, M., Branković, A. (2011). Ekonomska analiza uvođenja romskih zdravstvenih medijatora u sistem javnih zdravstvenih ustanova u Srbiji. Institut ekonomskih nauka.
- OEBS (2019). Dobrobit i bezbednost žena - anketa o nasilju nad ženama: Srbija, osnovni izveštaj. OEBS.

Ovaj projekt je financiran
sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvljano centro
D I B I J A

- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti (2021). Percepcija romske zajednice o diskriminaciji. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti,
- Carrasco, S; Poblet, G. (2019). Overview of the integration of Roma citizens in Spain and some transferable lessons for the EU. NESET Ad hoc report no. 4/2019.
- CREDA and Blomeyer&Sanz (2017). Increasing Roma Inclusion via the EEA and Norway Grants: Results from Romania and Bulgaria. Rapid Assessment report. Financial Mechanism Office of the EEA and Norway Grants
- Niall Crowley, N., Genova, A., Sansonetti, S. (2013). Empowerment of Roma Women within the European Framework of National Roma Inclusion Strategies –Country Report on Croatia. European Parliament Directorate General for Internal Policies
- Niall Crowley, N., Genova, A., Sansonetti, S. (2013). Empowerment of Roma Women within the European Framework of National Roma Inclusion Strategies –Country Report on Hungary. European Parliament Directorate General for Internal Policies
- Niall Crowley, N., Genova, A., Sansonetti, S. (2013). Empowerment of Roma Women within the European Framework of National Roma Inclusion Strategies –Study. European Parliament Directorate General for Internal Policies
- Ćurčić, D., Vasiljević, M., Šahović, V., Marinković, M., Marković, N., Vujkov, D., Majdanac, D. (2019). Poseban izveštaj Zaštitnika građana o sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja sa preporukama. Zaštitnik građana.

Ovaj projekat je finansirán
sredstvima Evropska unija

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
B I B I J A

- Fresno, J., Lajcakova, J., Szira, J., Macakova, S., Karoly, M., Rossi, M. (2019). A meta-evaluation of interventions for Roma inclusion, EUR 29847 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019, ISBN 978-92-76-11048-4, doi:10.2760/454892, JRC117901.
- Karacsony, S., Kits, B., De Laat, J., Molnár, G., Tan, L. (2013). Kiútprogram Social Microcredit Program Case Study. The World Bank
- Jović, N., Peruničić, B. (2018). Poseban izveštaj Zaštitnika građana zastupljenost žena na mestima odlučivanja i pozicija i aktivnosti lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost u jedinicama lokalne samouprave u Srbiji. Zaštitnik građana.
- Messing, V., Bereményi, A., Pamporov, A., Pop, F., Kurekova, L., Kontsekova, J. (2013). Active Labor Market Policies with an Impact Potential on Roma Employment in Five Countries of the EU. Neujobs working paper no. 19.2. Center for Policy Studies
- Romski ženski centar “Bibija” (2015). Monitoring javnih politika: efekti Decenije Roma na položaj Romkinja u Srbiji, RŽC „Bibija”.
- Tulumović, R. (2020). Potentials for Roma Employment in the Enlargement Region. Regional Cooperation Council Roma Integration 2020 Action Team
- Udruženje građana “Atina”. Socijalno preduzetništvo kao sredstvo za ekonomsko osnaživanje žena i devojaka koje su preživele trgovinu ljudima. <http://www.atina.org.rs/sr/socijalno-preduzetni%C5%A1tvo-ka0-sredstvo-za-ekonomsko-osna%C5%BEivanje-%C5%BEena-i-devojaka-koje-su-pre%C5%BEivele>

Ovaj projekat je finansirani
sredstvima Evropske unije

Romski ženski centar
Romano džuvijano centro
B I B I J A

- UNDP. Employment of women survivors of violence, <https://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/stories/zaprosenje-za-ene-sa-iskustvom-nasilja-.html>
- Victimology Society of Serbia and Roma Women's Center BIBIJA (2017). Violence against Roma women in the family and intimate partnership in Belgrade: Structure, Characteristics and Social Reaction. CARE International Balkans
- Zaštitnik građana (2014). Poseban izveštaj Zaštitnika građana o primeni Opšteg i posebnih protokola za zaštitu žena od nasilja. Zaštitnik građana.